

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJA**

**BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS
UŽ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMUS IR
NEAPYKANTĄ KURSTANČIAS KALBAS TAIKYMO
ATVEJŲ ANALIZĖS
ATASKAITA**

*Vidaus reikalų ministerijos užsakymu
analizę atliko ir ataskaitą parengė
dr. Žaneta Navickienė ir Vilius Velička*

**Vilnius
2019**

Finansuota pagal Europos Sąjungos Teisių,
lygybės ir pilietybės programą (2014–2020)

Šioje ataskaitoje išreikšta tikrai autoriaus nuomonė ir jam tenka visa atsakomybė už turinį. Europos Komisija neprisiima jokios atsakomybės už galimą pateiktos informacijos naudojimą.

TURINYS

IVADAS.....	3
I. BENDRA NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ APŽVALGA IR JŲ CHARAKTERISTIKA.....	6
II. TYRIMO METODIKA	9
III. KONKREČIŲ ATVEJŲ ANALIZĖ	10
1. Realios grėsmės (<i>ultima ratio</i> taikymas) ir nusikalstamų požymių visumos nustatymas	10
2. Pasikartojančių ir sisteminių veiksnių vertinimas įrodinėjant asmens tyčią ir pavojingumo laipsnį.....	13
3. Asmens tyčia padarytų veiksnių įrodinėjimo ypatumai	15
4. Asmens psichinių sutrikimų nustatymas ir priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo ypatumai.....	17
5. Specialisto išvadų dėl reiškiamų teiginių vertinimo ypatumai.....	18
6. Tęstinės nusikalstamos veikos ir pavienių nusikaltimų takoskyra	18
7. Kelių nusikaltimų sutapties vertinimo ypatumai.....	19
8. Supaprastintų formų taikymo ypatumai	22
IV. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKOS APŽVALGA	23
V. DIDAKTIKOS VAIDMUO IKITEISMINĖJE IR TEISMINĖJE PRAKTIKOJE	30
VI. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	32
1 PRIEDAS	37
2 PRIEDAS	39

IVADAS

Dabartiniuose globalizacijos procesuose neapykanta¹, įvairios jos išraiškos formos ir kova su šiuo reiškiniu nėra aktuali vien tik konkrečiai valstybei ar žmonių grupei. Pasireikšdama įvairiose gyvenimo srityse skirtingomis formomis, tarp įvairių žmonių grupių ir įvairiose situacijose, neapykanta vis labiau įgauna globalų pobūdį. Nagrinėjant neapykantos reiškinį įvairiuose kontekstuose, būtų galima jį išvelgti net kaip turintį hibridinių grėsmių užuomazgų ar požymių². Todėl kova su neapykantos reiškiniu ir jo suvaldymas – ne tik valstybių reakcija ir koordinuoti tarpusavio veiksmai taikant baudžiamosios politikos įrankius, įvairias prevencines priemones stiprinant saugumą, bet ir individuali kiekvieno visuomenės nario pareiga ugdyti savimonę ir toleranciją aplinkai.

Verta pažymėti, jog baudžiamoji politika tėra tik vienas iš įrankių, turintis įtakos neapykantos reiškinio suvokimui ir jo valdymui. Neapykantos fenomeną galima įvardinti kaip itin sudėtingą daugiabriaunį reiškinį, sąlygotą ne tik asmens įsitikinimų, bet ir jo kultūros, išsilavinimo, taip pat ir asmens nuostatų, formuojančių išorinius, pavyzdžiui, žiniasklaidos, ir vidinius, pavyzdžiui, savikontrolės, faktorius. Neapykantos reiškinį plitimui įtakos turi ekonominiai faktoriai, pavyzdžiui, ekonominės krizės ir nuosmukiai³. Todėl neapykantos nusikaltimų prevencija – ne vien tik profesionalus šių nusikaltimų tyrimas, paremtas argumentuotų šių nusikaltimų tyrimo metodikos nuostatų taikymu, bet ir visuomenės švietimas, jauno asmens ugdymas formuojant jo pasaulėžiūrą – adekvačią elgseną į įvairius globalizacijos procesus visuomenėje (migraciją, skirtingas kultūras ir pan.), taip pat asmens tolerancija, pagarba kito žmogaus teisėms ir laisvėms. Netoleruojamos turėtų būti ir išankstinės asmens nuostatos dėl kitataučių migracijos ar prognozuojamų neigiamų ateities scenarijų. Todėl itin pabrėžiama ir kiekvieno asmens prievolė suvokti neapykantos kalbos koncepciją, galimą jos poveikį bei pasekmes⁴.

Dėl neapykantos reiškinų specifiškumo ir jų įvairių formų paplitimo įvairiose gyvenimo srityse neapykantos nusikaltimų aktualijos sulaukė nemažai ir mokslininkų dėmesio įvairiais aspektais: socialiniu, ekonominiu, teisiniu. Šios rūšies nusikaltimų apraiškas, priežastis, tyrimo aktualijas ir tendencijas Lietuvoje nagrinėjo V. Čigrin⁵, I. Isokaitė⁶, I. Balsiūnaitė⁷, K. Normantaitė⁸ ir kiti autoriai.

¹ Semantine prasme neapykanta suprantama kaip priešiško jausmas, neapkentimas.

² Kova su įvardintomis hibridinėmis grėsmėmis turėtų neapsiriboti vien tik kova su organizuotu nusikalstamumu, terorizmu, nusikaltimais elektroninėje erdvėje ir kitais sunkiais nusikaltimais, bet apimtų platesnį globaliųjų negatyviųjų reiškinų, tame tarpe ir neapykantos suvaldymą. Plačiau žr. apie hibridines grėsmes Vidaus saugumo strategijoje ir Europos Tarybos išvadose. Žr. Europos Sąjungos Vidaus saugumo strategija. [žiūrėta 2019-02-15]. Prieiga internetu: <<https://www.consilium.europa.eu/media/30751/qc3010313lrc.pdf>>. Taip pat žr. Europos Sąjungos Tarybos išvados dėl atnaujintos 2015–2020 m. Europos Sąjungos vidaus saugumo strategijos laikotarpio vidurio peržiūros projekto. [žiūrėta 2019-02-15]. Prieiga internetu: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12650-2017-INIT/lt/pdf>>

³ Isokaitė I. Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms. Teisė. 2015, 94. P. 189-203.

⁴ Balsiūnaitė I. Neapykantos kalbos raiška Lietuvos interneto dienraščių publikacijose apie pabėgėlius. Žurnalistikos tyrimai. 2017, 11. P. 78-102.

⁵ Čigrin V. Neapykantos nusikaltimai: aktualijos ir tendencijos. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. 2013 (9). Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 73-91.

⁶ Isokaitė I. Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms. Teisė. 2015, 94. P. 189-203.

⁷ Balsiūnaitė I. Neapykantos kalbos raiška Lietuvos interneto dienraščių publikacijose apie pabėgėlius. Žurnalistikos tyrimai. 2017, 11. P. 78-102.

Pažymėtina, jog šios srities kompleksinių mokslinių tyrimų Lietuvoje beveik nėra. 2017 metais Lietuvoje buvo atliktas svarus tyrimas „*Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga*“, kuriame sistemiškai nagrinėti šių nusikaltimų tyrimo klausimai⁹.

Europos Sąjungos institucijų požiūris į neapykantos nusikaltimus rodo, jog šioje srityje valstybės narės turėtų taikyti kompleksines priemones. 2018 m. spalio 21 d. išplatintame pranešime spaudai¹⁰ svarbią informaciją pateikia Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (angl. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)), parengusi ataskaitą¹¹. Pranešime direktorius Michael O’Flaherty teigia: „*Norėdamos pasiųsti stiprią ir aiškią žinią, kad neapykantos nusikaltimai Europoje nebus toleruojami, valstybės narės turi parengti dar veiksmingesnę nusikaltimų vertinimo metodiką. Ši ataskaita bus labai naudinga siekiant pakreipti šias pastangas tinkame linkme*“¹². Viktimizacijos tyrimai, kokius būtent ir atlieka ši Pagrindinių teisių agentūra (FRA), rodo, kad Europos Sąjungoje ir toliau vykdomi neapykantos nusikaltimai, tačiau oficialūs statistiniai duomenys to neparodo, todėl visuomenė vis mažiau pasitiki ją apsaugoti turinčiomis sistemomis¹³. Parengtoje ataskaitoje „*Neapykantos nusikaltimų registravimo ir duomenų rinkimo praktika ES*“¹⁴ nurodyta, kad nacionalinė policija, teisės aktų leidėjai ir politikos formuotojai iš esmės sutinka, kad būtina geriau registruoti neapykantos nusikaltimus ir taip jiems užkirsti kelią. Jie pripažįsta, kad tai padės valstybėms narėms laikytis įsipareigojimo tinkamai kovoti su neapykantos nusikaltimais bei įtraukti visuomenę sprendžiant šias opias problemas. Remiantis suformuota praktika, valstybėms narėms pateikiamos šios rekomendacijos:

- valstybės narės turėtų rinkti išsamius duomenis apie motyvus, kuriais padaryti neapykantos nusikaltimai;
- valstybės narės turėtų reguliariai atlikti viktimizacijos tyrimus, kad geriau suprastų nacionalinę padėtį;
- valstybės narės turėtų pasinaudoti pilietinės visuomenės žiniomis ir stiprinti policijos pajėgų ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimą tokiose srityse, kaip mokymai ir informavimo veikla;
- policijos pajėgos turėtų užtikrinti, kad visuose jų tarnybos lygmenyse įsigalėtų pakantumo kultūra, neapykantos nusikaltimų aukos būtų labiau gerbiamos ir geriau suprantamos;

⁸ 2017 metais tyrimą „*Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga*“ atliko Žmogaus teisių stebėjimo institutas. [žiūrėta 2019-02-15]. Prieiga internetu: <http://hrmi.lt/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-situacijos-lietuvoje-apzvalga-2017/>

⁹ Ten pat.

¹⁰ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros pranešimas spaudai 2018 m. birželio 21 d., Viena. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/pr-2018-hate-crime-recording_lt.pdf>

¹¹ Neapykantos nusikaltimų registravimo ir duomenų rinkimo praktika ES. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA). 2018. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <<https://fra.europa.eu/en/publication/2018/hate-crime-recording>>

¹² Ten pat.

¹³ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros pranešimas spaudai 2018 m. birželio 21 d., Viena. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/pr-2018-hate-crime-recording_lt.pdf>

¹⁴ Neapykantos nusikaltimų registravimo ir duomenų rinkimo praktika ES. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA). 2018. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <<https://fra.europa.eu/en/publication/2018/hate-crime-recording>>

– policijos pareigūnai turėtų įvertinti, ar nusikaltimą paskatino neapykanta, kad galėtų užtikrinti tinkamą baudžiamąjį persekiojimą.

Taigi, iš principo akcentuojama, jog valstybių narių taikomos priemonės turėtų nuosekliai apimti keletą svarbių sričių: permanentinius mokslinius tyrimus ir jų rezultatų analizę; baudžiamąjį persekiojimą renkant ir vertinant duomenis neapykantos nusikaltimų tyrime, teisėsaugos institucijų ir visuomenės bendradarbiavimą taikant įvairias edukacines priemones.

Ši analizė atlikta vykdant projektą „*Atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas*“, finansuojamą pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020)¹⁵. Pagrindiniai šio projekto tikslai orientuoti į veiksmingą atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymą užtikrinimą; kompetentingų institucijų supratimą ir žinias apie neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančių kalbų poveikį bendruomenėms, taip pat pažeidžiamų bendruomenių poreikius ir lūkesčius stiprinimą; problemų dėl nepranešimo apie neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas problemą sprendimą ir kitas prevencines veiklos priemones¹⁶.

Analizėje daugiausia dėmesio skiriama šios srities baudžiamosios politikos klausimų sprendimui – taip stiprinant teisėsaugos institucijų ir teismų veiklos gebėjimus. Todėl pagrindinis šios analizės tikslas – analizuojant baudžiamąsias bylas, nustatyti pagrindinius teisėsaugos institucijų ir teismų veiklos trūkumus tiriant neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančių kalbų atvejus ir taikant už juos baudžiamąją atsakomybę ir parengti pasiūlymus dėl šios veikos tobulinimo.

Įgyvendinant šį tikslą, analizės metu buvo keliami šie uždaviniai:

1. Įvertinti nusikalstamų veikų kvalifikavimo, motyvo tyrimo, bylų nagrinėjimo teisme bei Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (BK) 60 str. 12 p. taikymo praktiką Lietuvoje 2016–2018 m., analizuojant konkrečius atvejus (ne mažiau kaip 25 bylas).
2. Įvertinti Lietuvos praktikos atitiktį Europos žmogaus teisių teismo praktikai.
3. Nustatyti galimas netinkamo nusikalstamų veikų kvalifikavimo, motyvo tyrimo ir bylų nagrinėjimo teisme priežastis.
4. Pateikti rekomendacijas dėl teisėsaugos institucijų ir teismų veiklos tobulinimo, tarp jų konkrečius pasiūlymus dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. patvirtintų Metodinių rekomendacijų dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų pakeitimo.

Atlikta baudžiamųjų bylų ir jose priimtų teismų sprendimų analizė¹⁷ leido išryškinti svarbiausias praktines šių nusikaltimų tyrimo ir teisminės praktikos aktualijas, atkreipiant dėmesį į

¹⁵ Plačiau apie projektą „Atsakas į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas“ žr. Vidaus reikalų ministerijos pateiktoje informacijoje. [žiūrėta 2018-09-30]. Prieiga internetu: <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/atsakas-i-neapykantos-nusikaltimus-ir-neapykanta-kurstancias-kalbas>

¹⁶ Žr. ten pat.

¹⁷ Analizės metu, siekiant visapusiškiau išnagrinėti bylas ir jose priimtų sprendimų turinį, tikslinga buvo nagrinėti ir kai kurias ankstesnių metų bylas ir jose priimtus sprendimus.

būtinumą ne atskirai, o sistemiškai vertinti surinktų duomenų apie tokio pobūdžio nusikaltimus visumą, taip pat į poreikį sukurti integralią šių nusikaltimų tyrimo metodiką (ar tyrimo algoritmą).

I. BENDRA NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ APŽVALGA IR JŲ CHARAKTERISTIKA

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹⁸ įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Viena iš tokių teisių – teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją gali būti ribojama tik įstatymu ir tokia laisvė nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija¹⁹. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso²⁰ (toliau LR BK) XXV skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“ numatyta atsakomybė už nusikaltimus: 169 str. „Diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės“; 170 str. „Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“; 170 (1) str. „Grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla“; 170 (2) str. „Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas“; 171 str. „Trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes“. Kalbant apie nusikaltimus, susijusius su neapykanta, reikia paminėti ir BK 312 str. 2 d., kurioje numatyta atsakomybė už kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimą dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų. Nusikaltimą padariusio asmens siekis išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų yra kvalifikuojantis požymis šiuose BK straipsniuose: 129 str. „Nužudymas“ 2 d. 13 p.; 135 str. „Sunkus sveikatos sutrikdymas“ 2 d. 13 p. ir 138 str. „Nesunkus sveikatos sutrikdymas“ 2 d. 13 p. BK 60 str. 1 d. 12 p. numatyta sunkinanti aplinkybė, jeigu nusikalstama veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, nusikaltimai, susiję su neapykanta, buvo reglamentuoti ankstesniame LR BK 72 str.²¹: atsakomybė buvo numatyta už propagandą ar agitaciją, kuria siekiama sukelti rasinę ar nacionalinę nesantaiką arba vaidus, taip pat už tiesioginį ar netiesioginį piliečių teisių apribojimą ar netiesioginių pirmenybių piliečiams įvedimą, atsižvelgiant į rasinį ar tautinį jų priklausomumą. 1990 m. spalio 4 d. BK 72 str. buvo papildytas numatant atsakomybę ir už kurstymą fiziškai susidoroti su kitataučiais. Teisinis reguliavimas dėl neapykantos nusikaltimų buvo keistas

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

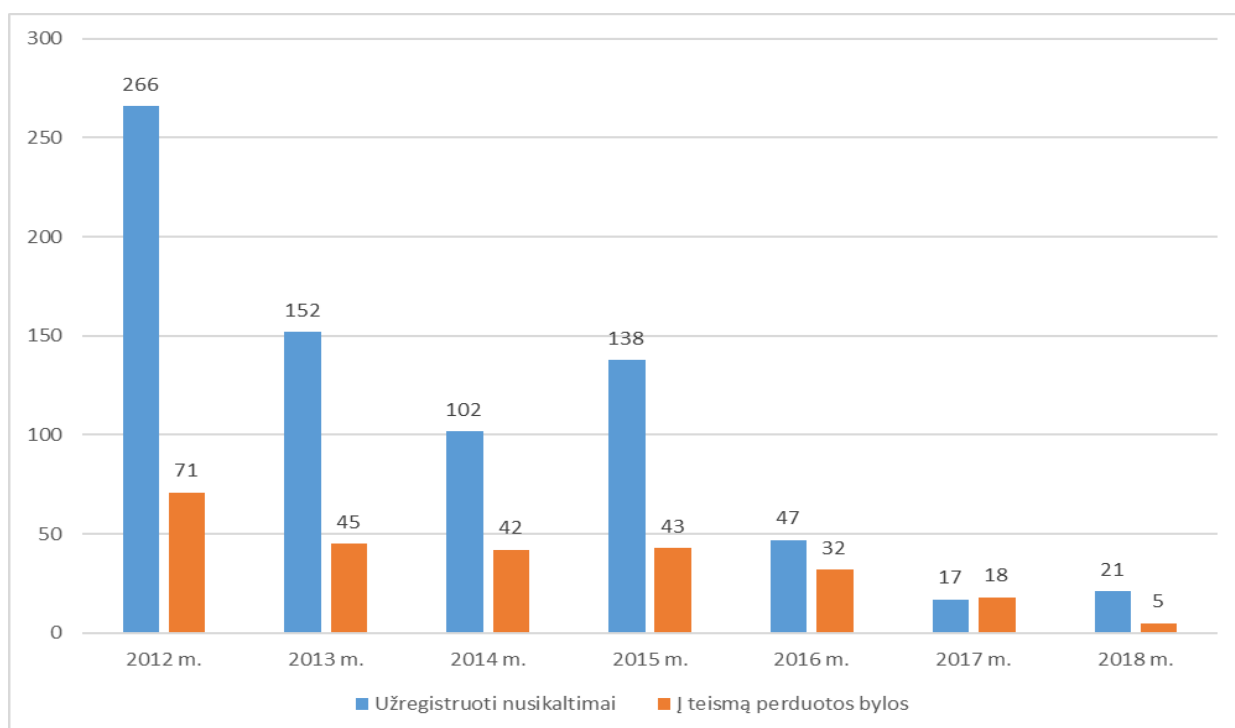
¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014, 25 str.

²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741 su vėlesniais pakeitimais.

²¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos. Vyriausybės žinios, 1961-01-01, Nr. 18-147 su vėlesniais pakeitimais.

keletą kartų. Daug pakeitimų padaryta 2009 m., o 2017 m. įsigaliojo LR BK 169, 170 ir 170 (1) str. pakeitimo įstatymas, kuriuo išplėstos nusikalstamų veikų, susijusių su nusikalstamomis veikomis, padarytomis dėl rasinių, diskriminacinių ar ksenofobinių motyvų, sudėtys – baudžiamoji atsakomybė numatyta už diskriminaciją dėl amžiaus ir neįgalumo, taip pat už diskriminacijos kurstymą ar neapykantos skatinimą prieš šias grupes.

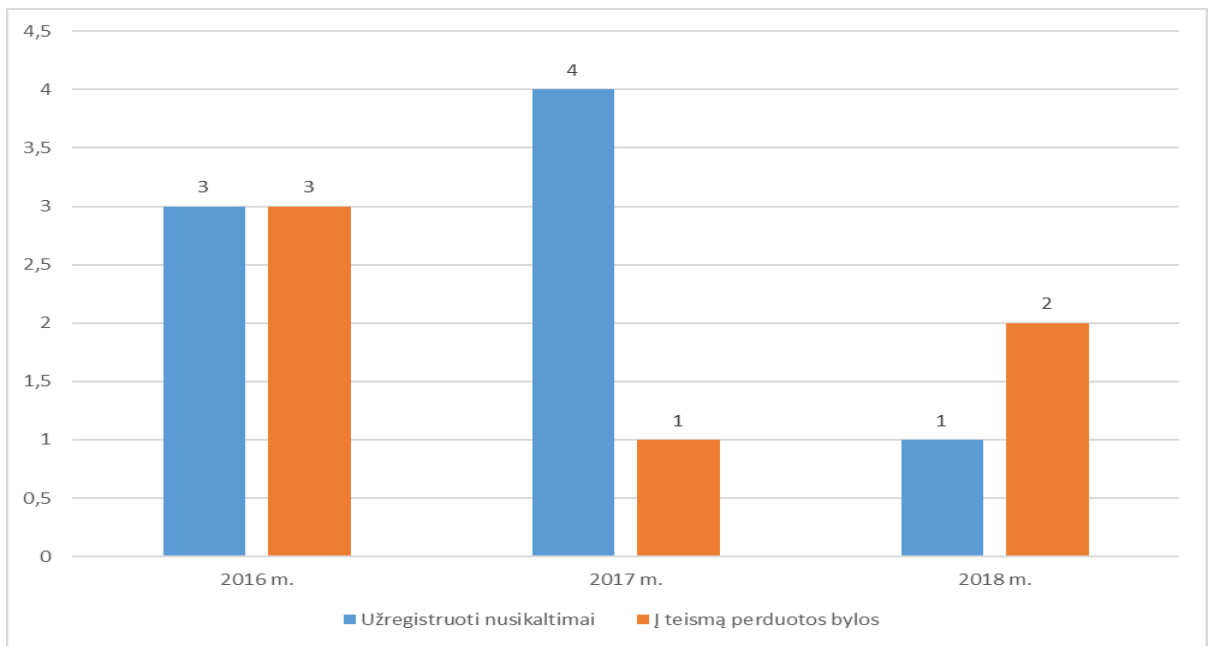
Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, pagal LR BK 169 str. 2012 m. buvo registruoti 5 nusikaltimai, 2013 m. – 4 nusikaltimai, o nuo 2014 m. iki 2018 m. tokių nusikaltimų nebuvo užregistruota. 2012–2018 m. užregistruotų nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str., ir perduotų į teismą bylų dinamika rodo registruojamų šių nusikaltimų, taigi ir perduodamų į teismą bylų, mažėjimo net kelis kartus tendenciją (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. Užregistruotų nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str., ir perduotų į teismą bylų skaičius 2012–2018 m. (Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys²²).

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, nusikaltimų pagal LR BK 170¹ str. 2012–2018 m. užregistruota nebuvo. Minėtu laikotarpiu nedaug buvo užregistruota nusikaltimų pagal LR BK 170² str. (žr. 2 diagramą).

²² Registruotų ir perduotų į teismą nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str. statistiniai duomenys. [žiūrėta 2018-12-12]. Prieiga internetu: <<https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika>>

2 diagrama. Užregistruotų nusikaltimų, numatytų LR BK 170² str., ir perduotų į teismą bylų skaičius 2016–2018 m. (Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys²³).

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, nusikaltimų pagal BK 171 str. 2016–2017 m. užregistruota nebuvo. 2018 m. užregistruotas 1.

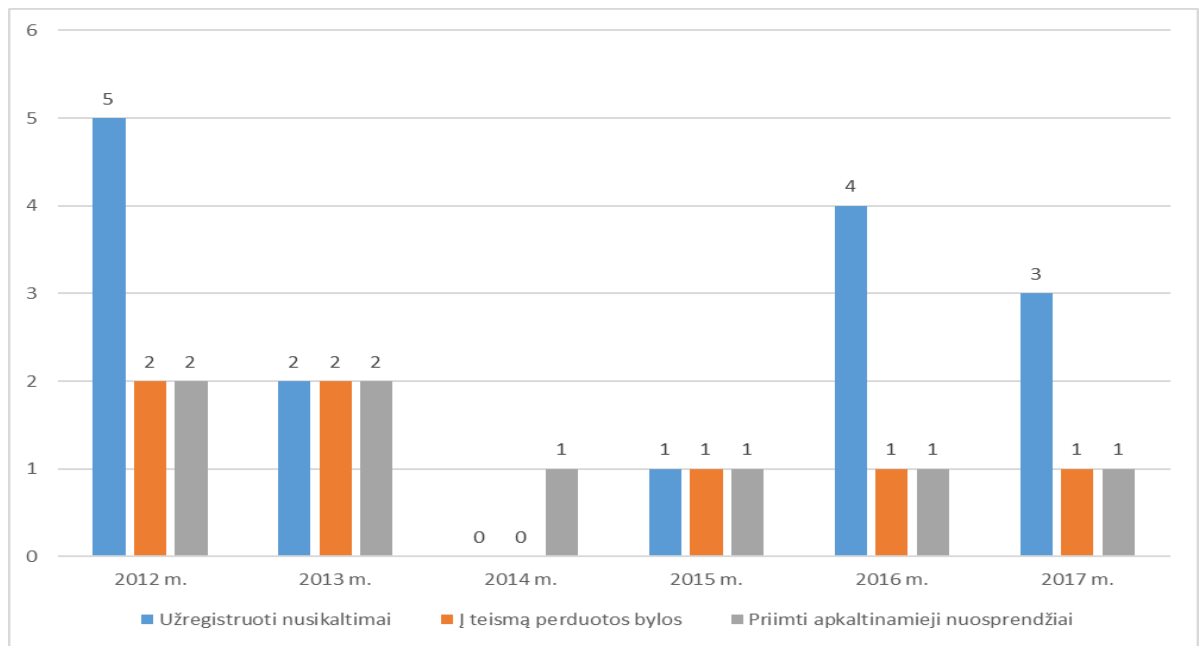
2011–2017 m. ikiteisminio tyrimo institucijų prašymu dėl nesantaikos kurstymo Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba atliko 581 viešosios informacijos turinio ekspertizes²⁴.

Nusikalstamų veikų žinybinio registro ir Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro duomenys rodo, jog nusikaltimų, numatytų LR BK 138, 140, 145, 284 ir 312 str., kurie galimai buvo padaryti siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl seksualinės orientacijos, rasės ar tautybės, yra labai nedaug (žr. 3 diagramą).

²³ Registruotų ir perduotų į teismą nusikaltimų, numatytų LR BK 170² str. statistiniai duomenys. [žiūrėta 2018-12-12]. Prieiga internetu: <<https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika>>

²⁴ Lietuvos Respublikos ketvirtasis pranešimas pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą. 24 p. [žiūrėta 2018-12-12]. Prieiga internetu:

<https://www.urm.lt/uploads/default/documents/Lietuvos_IV_prane%C5%A1imas_ICCPR_galutinis.pdf>.

3 diagrama. Nusikalstamų veikų žinybinio registro ir Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro duomenys²⁵ apie pagal BK 138, 140, 145, 284 ir 312 str.²⁶ užregistruotus nusikaltimus, kurie galimai buvo padaryti siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl seksualinės orientacijos, rasės ar tautybės.

II. TYRIMO METODIKA

Tyrimo metodai. Tyrime panaudoti šie pagrindiniai tyrimo metodai: dedukcija, indukcija, lyginamasis ir sisteminis analizės. Tyrime naudotas *sisteminis analizės* metodas, kuris taikytas nagrinėjant ir apibendrinant ikiteisminio tyrimo institucijų priimtus sprendimus, nacionalinių teismų sprendimų praktiką ir atliekant Europos Žmogaus Teisų Teismo praktikos apžvalgą. Šiuo metodu siekiama pateikti sisteminį požiūrį į baudžiamosios atsakomybės taikymą už neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kalbos kurstymą. Tyrime taip pat naudotas *lyginamasis* metodas, kuriuo palyginami teismų priimti sprendimai ir jų turinys. *Dedukcijos ir indukcijos* metodai panaudoti išskiriant svarbiausias tyrimo nuostatas ir apibendrinant gautus tyrimo rezultatus.

Tyrimo imtis. Tyrimo metu buvo išnagrinėtos 43 bylos ir su jomis susiję teismų sprendimai – 35 Lietuvos teismų priimti sprendimai ir 8 Europos Žmogaus Teisų Teismo sprendimai (*bylų sąrašas pateikiamas ataskaitos I priede*).

Tyrimo metu buvo išnagrinėti šie Lietuvos teismų priimti sprendimai:

- 6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, priimtose nuo 2010 m. iki 2018 m.;
- 1 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis 2018 m.;
- 13 apygardos teismų sprendimų, priimtų nuo 2011 iki 2018 m.;

²⁵ Duomenys gaunami atliekant paiešką registruose rankiniu būdu.

²⁶ LR Vidaus reikalų ministerijos duomenys ir Lietuvos Respublikos ketvirtasis pranešimas pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą. 24 p. [žiūrėta 2018-12-12]. Prieiga internetu:

https://www.urm.lt/uploads/default/documents/Lietuvos_IV_prane%C5%A1imas_ICCPR_galutinis.pdf

– 15 apylinkių teismų sprendimų, priimtų nuo 2015 m. iki 2018 m.;

Tyrimo metu taip pat buvo išnagrinėti 8 Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai: Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 59745/00), Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 4 d. sprendimas byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 35071/97), Didžiosios kolegijos 2005 m. liepos 6 d. sprendimas byloje Nachova ir kiti prieš Bulgariją (pareiškimų Nr. 43577/98 ir 43579/98), 2008 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 7259/01), 2010 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Mižigarova prieš Slovakiją (pareiškimo Nr. 74832/01), 2012 m. vasario 9 d. sprendimas byloje Vejdeland ir kiti prieš Švediją (pareiškimo Nr. 1813/07), Didžiosios kolegijos 2012 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Aksu prieš Turkiją (pareiškimų Nr. 4149/04 ir 41029/04), Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimas byloje Perincek prieš Šveicariją (pareiškimo Nr. 275/08).

Tyrimo laikotarpis: tyrimo pradžia – 2018 m. spalio mėn., pabaiga – 2019 m. sausio mėn.

III. KONKREČIŲ ATVEJŲ ANALIZĖ

1. Realios grėsmės (*ultima ratio* taikymas) ir nusikalstamų požymių visumos nustatymas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra ne kartą pabrėžęs, jog „*siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.)*“²⁷. Ikiteisminio tyrimo ir teismų praktikoje yra pabrėžiama, jog nepaisant to, kad LR BK 170 str. numatyto nusikaltimo sudėtis yra formali, vertinant subjektyviusius ir objektyviusius požymius, nepakanka nekonkretaus asmens pasisakymo ar požiūrio išraiškos. Neretai teismai pripažįsta, jog komentarų autoriai įgyvendina savo saviraiškos laisvę netinkamai, tačiau tokie pasisakymai nėra pavojingi, t. y. tokiais pasisakymais negalima sukelti realios grėsmės aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. pažeisti atskirų žmonių grupės, bendruomenės orumo ir lygiateisiškumo. Padarytos nusikalstamos veikos turi pasižymėti kraštutiniu, jų diskriminacinis pobūdis turi būti akivaizdus (AT byla Nr. 2K-86-648/2016; AT byla Nr. 2K-677/2012)²⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau ir anksčiau yra ne kartą pabrėžęs, kad baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip krašutinė, paskutinė priemonė (*ultima ratio*), naudojama saugomų teisiųjų gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti²⁹. Todėl ikiteisminio tyrimo įstaigos, spręsdamos baudžiamosios atsakomybės dėl neapykantos nusikaltimų pagal LR BK

²⁷ Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai.

²⁸ Plačiau žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje 2K-86-648/2016, kurioje V.G. buvo išteisintas, nes jo veiksmuose nėra BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytų nusikalstamų veikų sudėties objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-677/2012, kurioje J.J. buvo išteisinta, nes jos veiksmuose nėra BK 170 straipsnio sudėties.

²⁹ Plačiau žr. Kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-267/2011, Nr. 2K-262/2011, Nr. 2K-677/2012.

170 str. klausimą, turėtų įvertinti, kaip konkrečiai, t. y. kokiais veiksmais sukeliama grėsmė įstatymo saugomai vertybei. Teismai, vertindami padaryto nusikaltimo objektyviusius ir subjektyviusius požymius, taip pat akcentuoja, ar padarytas nusikaltimas savo pobūdžiu yra pavojingas ir ar baudžiamoji atsakomybė taikoma kaip kraštutinė, paskutinė priemonė³⁰. Teismų nuomone, kiekvienu atveju būtina individualiai įvertinti, ar asmens veiksmai nesiekė tokio pavojingumo, už kurį jam turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas, vertindamas Panevėžio apylinkės teismo sprendimą, kuriuo buvo išteisintas R. P., nepadarius LR BK 170 str. aprašytos nusikalstamos veikos, padarė vieną iš išvadų: „R. P. pasisakymas buvo iš esmės neigiamo pobūdžio, nukreiptas prieš žydų tautybės asmenis, tačiau nesiekė tokio pavojingumo, už kurį jam turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė“³¹. Paprastai teismai pabrėžia, jog vienkartinis internetinis komentaras yra laikytinas neetišku, amoraliu, nekorektišku, prasilenkiančiu su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, dėl to turinčiu neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 str. 2 d. įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių³². Kaip yra pagrindžiama, „pavojingumo pobūdis yra kokybinė nusikalstamos veikos charakteristika, o pavojingumo laipsnis išreiškia kiekybinę nusikalstamos veikos charakteristiką. Tai reiškia, kad pavojingumo pobūdis rodo, koks yra pavojingumas (jo turinys), o pavojingumo laipsnis parodo, kokio dydžio yra šis pavojingumas. Pavojingumo laipsnį lemia daugelis faktorių, tai ir nusikalstamos veikos padarymo būdas, motyvai, tikslai bei kitos aplinkybės“³³. Todėl vertinant interneto portalo skaitytojų ir komentatorių pasisakymus, nepakanka konstatuoti, jog tokie pasisakymai yra prieštaraujantys moralei ar vien tik neigiamo ar niekinamo atspalvio žodžiai, tačiau svarbu nustatyti, ar tokie pareiškimai realiai gali sukurstyti portalo skaitytojus smurtauti prieš konkrečią žmonių grupę. Teismai, vadovaudamiesi Visuomenės informavimo įstatymo nuostatomis, pabrėžia, jog „nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiančią ir neiškreipiančią faktų ir duomenų“³⁴. Įvairūs išsireiškimai savo pavojingumu neatitinka nusikalstamos veikos požymių ir gali labiau liudyti nebrandų jo autoriaus požiūrį, netinkamai įgyvendinamą nuomonės sklaidos laisvę, bet ne siekį pažeisti BK 170 str. 2 d. dispozicija ginamą teisinį gėrį³⁵. Todėl, vertinant pasisakymų turinį, yra

³⁰ Plačiau žr. Mažeikių rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 8 d. nuosprendis byloje Nr. 1-110-721/2015, kurioje A. M. dėl kaltinimo pagal BK 170 straipsnio 2 dalį išteisinti, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Taip pat žr. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis byloje Nr. 1S-94-1020/2017, kurioje sprendimas atmesti skundą ir palikti galioti teismo nutartį (sprendimas dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. sausio 23 d. nutarties, kuria atmestas pareiškėjo skundas dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą). Taip pat žr. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015 atmesti skundą ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. nutartį. Taip pat žr. Kauno apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-384-240/2016, kurioje priimtas sprendimas: L. K. pagal BK 170 str. 2 d., 170 str. 3 d. išteisinti neįrodžius, kad kaltinamasis dalyvavo padarant nusikalstamas veikas ir V. K. pagal BK 170 str. 2 d., 170 str. 3 d. išteisinti, kadangi nepadarytos veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

³¹ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016-11-03 sprendimu byloje R. P. buvo išteisintas. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. sprendimu byloje Nr. 1A-33-491/2017 atmestas skundas dėl išteisinimo.

³² Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015.

³³ Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. sprendimu byloje Nr. 1A-33-491/2017 remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi Nr. 2K-7-76/2012 dėl pavojingumo nustatymo.

³⁴ Mažeikių rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 8 d. nuosprendis byloje Nr. 1-110-721/2015.

³⁵ Žr. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015.

pripažįstama, jog tokie pasisakymai yra „*nekorektiški, prasilenkiantys su etišku savo konstitucinės informacijos, nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, tačiau savo pavojingumo laipsniu neatitinkantys BK 170 str. 2 d. įtvirtintos nusikalstamos veikos*“³⁶, tačiau išreikštas negatyvumas nėra vertinamas kaip pavojinga nusikalstama veika: „*kaltinamosios negatyvi reakcija į grupės asmenų išsakytus reikalavimus keisti Lietuvos įstatymus ir rašyti jų vardus bei pavardes nelietuviškais rašmenimis buvo natūrali šiuo komunikacijos aktu jos išsakyta asmeninė pilietinė pozicija*“³⁷. Taip pat ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo požiūriu, „*nekorektiški, prasilenkiantys su etišku savo konstitucinės informacijos, nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, tačiau savo pavojingumo laipsniu neatitinkantys BK 170 str. 2 d. įtvirtintos nusikalstamos veikos – kurstymo aktyviais veiksmais prieš homoseksualius asmenis, tyčiojantis, niekinant, skatinant neapykantą ar diskriminaciją*“³⁸ pasisakymai negali būti laikomi objektyviu minėto straipsnio sudėties požymiu. Teismų praktika rodo, jog būtina nustatyti visus objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius – nepakanka vien tik konstatuoti, kad asmens pasisakymai yra neigiami. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje pabrėžiama, kad „*nurodyti žodžiai turi neigiamą ir niekinamą atspalvį lietuvių kalboje, tačiau tik dėl jų vartojimo parašytame komentare, nesant konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą ar kurstančių diskriminuoti šią asmenų grupę, asmens veiksmuose nepagrįstai nustatyti objektyvieji nusikalstamos veikos, numatytos BK 170 str. 2 d., požymiai*“ (AT byla Nr. 2K-677/2012).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija tokia, kad vertinant išsakytų požiūrių turinį, būtina atsižvelgti į komentaro lakoniškumą, jame pavartotus žodžius, o ne konkretų komentaro pobūdį (neigiamas autoriaus požiūris nemotyvuojamas detaliau, tokiu motyvavimu siekiant ir kitus nuteikti prieš atitinkamą grupę; nepateikiamas konkretus neigiamas grupės pristatymas, apie smurtą kalbama tik abstrakčiai, panaudojant frazeologizmus, ir kt.), todėl jo negalima vertinti kaip turinčio realios grėsmės pobūdžio elementų (AT byla 2K-86-648/2016)³⁹. Visgi apibendrinant galima teigti, jog ikiteisminio tyrimo įstaigoms nustatant, ar padaryta nusikalstama veika užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal LR BK 170 str., svarbu įvertinti padarytos veikos pavojingumo pobūdį, taip pat kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti, ar savo pasisakymais sudaromas įtemptas socialinis kontekstas. Teismų sprendimuose taip pat atkreipiamas dėmesys ne tik į pasisakymų turinį, bet vertinama ir situacija, kurioje buvo padaryti konkretūs veiksmai⁴⁰.

Pažymėtina, jog teismų praktikoje itin aiškiai pabrėžiamas pavojingos veikos nustatymas: sprendžiant baudžiamosios atsakomybės taikymą už nusikalstamos veikos, numatytos BK 170 straipsnyje, padarymą, taip pat svarbu nustatyti, kiek pavojinga veika, dėl kurios padarymo kaltininkas traukiamas atsakomybėn. „*Pripažįstant ar nepripažįstant tam tikrus viešus pareiškimus kurstymu prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę, būtina nustatyti dėl jų kiliančios*

³⁶ Mažeikių rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 8 d. nuosprendis byloje Nr. 1-110-721/2015.

³⁷ Mažeikių rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 8 d. nuosprendis byloje Nr. 1-110-721/2015.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-86-648/2016.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-86-648/2016.

⁴⁰ Kauno apygardos teismo 2017 sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Ne. 1A-9-594/2017.

(galinčios kilti) grėsmės baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms realumą. Tai suponuoja išvadą, kad baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 str. 2 d. kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė šio baudžiamojo įstatymo saugomam objektui⁴¹. Konkretizuojant asmens, kurio atžvilgiu teikiami pasisakymai, faktą, svarbu pažymėti ir tai, kad „nebūtina nustatyti konkretaus asmens, kurio atžvilgiu daromi pasisakymai, pakanka, kad būtų individualizuojama asmenų grupė, prieš kurią nukreipti pasisakymai“ (Byla Nr. 1A-209-361/2016)⁴². Tačiau, be kita ko, norint asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybėn pagal BK 170 str., 145 str., yra būtina nusikalstamos veikos sudėties objekto ir objektyviosios pusės, subjekto ir subjektyviosios pusių požymių visuma⁴³. Teismų sprendimuose yra pažymima, jog jei nėra nustatyti subjektyvieji ir objektyvieji nusikalstamų veikų, numatytų BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse, požymiai, kaltinamųjų veiksmai negali būti pripažinti nusikalstamais⁴⁴.

Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, įrodinėjimo procese svarbus realios grėsmės nustatymo faktas: kiekvienu atveju būtina nustatyti konkretaus neigiamo komentaro turinį ir realios grėsmės pobūdį ir baudžiamąją atsakomybę pagal LR BK 170 str. taikyti kaip ultima ratio priemonę.

Sprendžiant klausimą, ar konkrečius veiksmus laikyti kraštutine priemone, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipia dėmesį į būtinumą nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visumą. Todėl vertinant, ar konkretus veiksmas turi neapykantos nusikaltimo požymių ir ar padaryta veika atitinka įstatymo uždraustos veikos sudėtį, turi būti vertinama ne pavieniai nusikalstamos veikos požymiai, o tiek objektyviųjų visuma. Teismų sprendimų analizė rodo, kad kaip objektyvieji požymiai yra įvertinama pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, veiksmų intensyvumas, situacija, kurioje ir kaip padaryti veiksmai, taip pat aplinka, kurioje buvo atlikti veiksmai, ir jos pobūdis, taip pat reakcijos pobūdis į veiksmus. Kaip subjektyviųjų požymių visuma vertintina tyčia ir jos kryptingumas, pasisakymų tikslai ir motyvai, nukreipti prieš konkrečią socialinę grupę ar asmenį.

2. Pasikartojančių ir sistemiškų veiksmų vertinimas įrodinėjant asmens tyčią ir pavojingumo laipsnį

Teismų praktika rodo, kad įrodinėjant asmens veiksmų visumą, būtinas veiksmų sistemiškumas. Vertinant objektyviuosius požymius, teismų praktikoje kreipiamas dėmesys į asmens išsakytų (išreiktų) pozicijų skaičių, taip apibrėžiant ir atliekamo veiksmo, padaryto tiesiogine tyčia, pobūdį. Pavyzdžiui, asmuo „ne dėl atsitiktinumo vieną kartą, bet sistemiškai, paskelbdamas minėtus plačios apimties tekstus ir pateikdamas viešus komentarus, veikė suvokdamas savo veikos pavojingumą ir norėdamas paskatinti neigiamą visuomenės reakciją į žydų tautai, homoseksualams bei

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis byloje Nr. 2K-91-976/2018.

⁴² Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis byloje Nr. 1A-209-361/2016.

⁴³ Plačiau žr. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. balandžio 25 d. nuosprendis byloje Nr. 1-349-978/2016. Taip pat žr. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis byloje Nr. 1S-94-1020/2017.

⁴⁴ Kauno apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-384-240/2016.

konservatorių ir liberalų partijoms priklausančius asmenis, iš jų tyčiojosi ir juos niekino“ (AT byla Nr. 2K-91-976/2018)⁴⁵. Teismų praktikoje, sprendžiant klausimą dėl asmens tyčios, vertinamas viešai internetinėje erdvėje paskelbtų komentarų, kuriais išreiškiamas viešas tyčiojimas, niekinimas, neapykantos skatinimas žmonių grupėms, skiriamoms seksualinės orientacijos, tautiniu, politinių įsitikinimų pagrindu, skaičius (AT byla Nr. 2K-91-976/2018; Byla Nr. 1-11-361/2018; Byla Nr. 1-155-334/2016)⁴⁶. Pasikartojantys veiksmai rodo ne tik neigiamą, bet ir apgalvotą asmens požiūrį į komentuojamą objektą. Pavyzdžiui, „*R. P. parašė net penkiolika viešų komentarų internete, o tai taip pat tik patvirtina, kad jo veiksmai nebuvo atsitiktiniai, o priešingai – buvo apgalvoti*“⁴⁷ (AT byla Nr. 2K-206-693/2017). Teismų praktikoje pasikartojantys veiksmai pripažįstami ir pavojingesniais, pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismas yra konstatavęs, jog „*V. Ž. veiksmų pavojingumo laipsnį didina tai, kad šią veiką jis darė nuolat (jis nuteistas už 13 įrašų paskelbimą elektroninėje erdvėje), ilgą laiką tarpą (įrašai skelbti nuo 2012 m. liepos 30 d. iki 2014 m. vasario 12 d.), kryptingai pasisakydamas prieš tikinčiųjų bendruomenę, siekdamas tyčiotis iš jų bei juos niekinti*“⁴⁸ (Byla Nr. 1A-209-361/2016). Be to, kai komentarai būna apgalvoti, lengviau įrodinėti ir subjektyviają pusę, tai yra tai, jog asmuo veikė tiesiogine tyčia. Parašytas didelis skaičius komentarų rodo, kad asmuo veikė ne atsitiktinai, o iš anksto apgalvotai, todėl negali būti vertinama, jog toks asmuo suklydo ar veikė neapgalvotai, netyčia ir spontaniškai (AT byla Nr. 2K-206-693/2017). Ir atvirkščiai, praktika rodo, kad vienkartinis veiksmas, inkriminuotas pagal LR BK 170 str., dažnai vertinamas kaip neturintis pavojingos veikos požymių⁴⁹. Teismų praktikoje akcentuojamas ir veiksmų kryptingumas: padarytų kelių veikų negalima vertinti kaip atsitiktinių, neapgalvotų ir visiškai nepavojingų. Pavyzdžiui, pažymima, jog asmuo „*paskyroje veikė pakankamai aktyviai, talpino tendencingai nukreiptą informaciją*“⁵⁰. Taip pat pažymima ir atliekamų nusikalstamų veiksmų apimtis. Pavyzdžiui, vertinant asmens veiksmų apimtį skleidžiant neapykantą žmonių grupėms buvo pabrėžiama, jog „*...O. T. turėdamas tikslą platinti individualioje įmonėje užsakė pagaminti – atspausdinti 1000 vnt. proklamacijų „Tautietei“, kuriose esantis tekstas skleidžia – siekia tam tikras žmonių grupes niekinamai išskirti, įžeisti, ir 1000 vnt. „Šalin eurą“, kuriose esantis tekstas skleidžia neapykantą žmonių grupėms – siekia jas niekinamai išskirti, įžeisti. Pagamintas proklamacijas O. T. gabeno į savo*

⁴⁵ Plačiau žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. sprendimas byloje Nr. 2K-91-976/2018, kurioje V. L. nuteistas už kelis nusikaltimus, padarytus pagal LR BK 170 str. 2 d.

⁴⁶ Konkrečiu atveju internetinėje erdvėje buvo paskelbti keturi komentarai, kuriuose buvo išreikštas viešas tyčiojimas, niekinimas, neapykantos skatinimas žmonių grupėms, skiriamoms seksualinės orientacijos, tautiniu, politinių įsitikinimų pagrindu: „žydai valdo Europos Sąjungą ir kartu manipuliuoja Lietuvos pinigais, skatino neapykantą žmonių grupei, skiriamai tautiniu pagrindu, – žydams, tokiu pat būdu paskelbdamas teiginius: Pydarus realiai gali sustabdyti tik V. Putinas. Jis tai ir daro bei Konservatoriams kartu su liberalais laikas būtų pagalvoti apie vieningos partijos pavadinimą, pvz. „pedofilų, pederastų ir iškrypėlių partija“, jis viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą žmonių grupei, skiriamai seksualinės orientacijos pagrindu, taip pat Lietuvos Respublikos konservatorių ir liberalų partijų nariams, kaip žmonių grupei, skiriamai įsitikinimų ir pažiūrų pagrindu“. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje 2K-91-976/2018. Taip pat žr. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. sprendimas byloje Nr. 1-11-361/2018. Taip pat žr. Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1-155-334/2016.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-206-693/2017.

⁴⁸ Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis byloje Nr. 1A-209-361/2016.

⁴⁹ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015.

⁵⁰ Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 7 d. nutartis byloje Nr. 1A-151-360/2017.

namus ir laikė namuose adresu (-) bei jas platino iki 2015-03-19, kol kratos metu 236 proklamacijos buvo rastos ir paimtos policijos pareigūnų⁵¹ (Byla Nr. 1-11-361/2018). Be to, vertintinas ir informacijos išlikimo aspektas. „Informacijos skleidimo internetu paprastumas, apimtis ir greitis bei kartą atskleistos informacijos išlikimas (nuolatinis pobūdis) gali labai pasunkinti neteisėtų kalbų internete poveikį palyginus su tradicine žiniasklaida“⁵². Pabrėžiami ir informacijos prieinamumo (sklaidos) ypatumai: „konstatuotina, kad V. S. komentaras buvo viešas, prieinamas plačiam ir įvairiam visuomenės ratui, o ne tik kuriam nors vienam ar keletui internetinėje diskusijoje dalyvavusių komentatorių“⁵³. O štai byloje vertinant asmens veiksmų trukmę, buvo akcentuojama, jog „iš byloje surinktų įrodymų matyti, kad kaltinime nurodomų išsteisintojo sakinių bendra trukmė nesiekia ir pusės minutės iš 17 minučių trukmės jo pasisakymo“⁵⁴. Taigi, teismas, vertindamas išsakytų teiginių trukmę, pabrėžia, jog momentinis, trunkantis vos keliolika sekundžių, pasisakymas, kai nėra nutraukiama planuoto kokio nors renginio ar nėra sukeliama neigiama žmonių reakcija, negali būti laikomas nusikaltimo, numatyto LR BK 170 str. 1 d., požymiu. Pavyzdžiui, „byloje nenustatyta, kad dėl R. P. veiksmų aplinkiniai būtų pasijutę šiurkščiai pažeminti, šokiruoti ar žmonėms būtų sukeltas didelis išgąstis ar pan. Byloje esantys duomenys patvirtina, kad po R. P. pasisakymo tarybos posėdis vyko toliau. Posėdžiui pirmininkavęs miesto meras savivaldybės tarybos nariui R. P. jokių pastabų neišsakė, iš tarybos narių reakcijos negalima daryti išvados, kad R. P. pasisakymas būtų sukėlęs kažkokią neeilinę sumaištį“⁵⁵ (Byla Nr. 1A-33-491/2017).

Teismų praktikoje vertintinas asmens veiksmų skaičius (pasikartojantys veiksmai): nuolatiniai, sisteminio pobūdžio, bepasikartojantys veiksmai, taip pat trunkantys ilgesnį laiką, kai sukeliama neigiama aplinkinių reakcija, vertinami kaip tyčiniai (padaryti tiesiogine tyčia) ir kaip labiau pavojingi.

3. Asmens tyčia padarytų veiksmų įrodinėjimo ypatumai

Įrodinėjant asmens, padariusio nusikaltimą, numatytą LR BK 170 str., būtina įvertinti asmens parodymų turinį ir pobūdį, akcentuojamas veiksmų skaičius. Jau buvo minėta, kad sprendžiant klausimą dėl asmens tyčios, vertinama paskelbtų komentarų, kuriais išreiškiamas viešas tyčiojimas, niekinimas, neapykantos skatinimas žmonių grupėms, skiriamoms seksualinės orientacijos, tautiniu, politinių įsitikinimų pagrindu, skaičius. Teismų praktikoje nustatinėjant, ar asmuo veikė tyčia, vertinami ir aspektai, tai yra turi būti atkreipiamas dėmesys į tai, ar asmuo buvo nusiteikęs skatinti neapykantą konkrečiai žmonių grupei, ar turėjo kažkokių kitų sumanymų. Pavyzdžiui, vertinami asmenų parodymai, analizuojama, ar jie buvo neigiamai nusiteikę skatinti neapykantą konkrečiai žmonių grupei ar turėjo kažkokių kitokių tikslų, pvz., ieškojimas tam tikrų meninių išraiškų. Vertinant, ar asmenys veikė tyčia, įvertinamas asmens psichinis santykis su padaryta veika. Pavyzdžiui, asmenys teigė, jog „nebuvo tokios idėjos sukurti dainą prieš vaikus. Jie norėjo sukurti kažką tokio, nes matė, kad daug užsieniečių daro kažką panašaus ir taip gavo juodojo humoro stilių. Klipą sukūrė dėl to, jog

⁵¹ Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. sprendimas byloje Nr. 1-11-361/2018.

⁵² Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 7 d. nutartis byloje Nr. 1A-151-360/2017.

⁵³ Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1-155-334/2016.

⁵⁴ Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. sprendimas byloje Nr. 1A-33-491/2017.

⁵⁵ Ten pat.

reikia kažką kurti. Teigė, jog jų sukurta daina ir klipas neskatino smurto prieš vaikus. Vaikus pasirinko atsitiktinai⁵⁶ (Byla Nr. 1-3-266/2016). Taigi konkrečiu atveju teismas vertino, ar asmenys, paskelbdami internete komunikacinį aktą, veikė suvokdami savo veikos pavojingumą ir norėdami paskatinti neigiamą visuomenės reakciją į vaikus bei paskatinti prieš juos smurtauti ar fiziškai susidoroti ar tiesiog bandė ieškoti originalius saviraiškos formatus⁵⁷. Įvertinus tai, jog asmenų veiksmai savo pobūdžiu nėra tokie pavojingi, vėlgi akcentuojama baudžiamosios atsakomybės tik kaip kraštutinės priemonės taikymas: „Teismo vertinimu, šis kaltinamųjų išplatintas komunikacinis aktas nėra toks įtemptas, kas savaiame pateisintų griežtesnį su juo susijusio laisvės ribojimo įgyvendinimą ir baudžiamosios atsakomybės kaip ultima ratio taikymą“⁵⁸ (Byla 1-3-266/2016). Panašiai vertinama situacija ir kitose bylose: „analizuojamo vaizdo įrašo turinys yra akivaizdžiai humoristinis, kas plačiąja prasme suvokiama kaip pasakojimas apie tam tikrus reiškinius, įvykius, vaizduojant juokingas situacijas, išryškinant komiškuosius reiškinių bruožus. Tuo tarpu tikrovės neatitinkanti informacija, galinti paniekinti ar užgauliai pažeminti asmenį, LR BK 170 str. 2 d. prasme laikytina tokia informacija, kuri diskredituoja žmogų, yra prasimanyta ar klaidinga, o tai nagrinėjamu atveju pagrįstai nustatyta nebuvo“⁵⁹. Kitų bylų analizė taip pat parodė, jog asmenys, pareikšdami tam tikrus komentarus ir taip išreiškdami tam tikrus įsitikinimus ir asmeninę nuomonę, ne visada išreiškia neapykantą. Subjektyviuosius šios nusikalstamos veikos požymius sudaro kaltė – tiesioginė konkretizuota tyčia, turint tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį dėl jo rasės, tautybės bei kitų BK 170 str. 2 d. nurodytų požymių⁶⁰. Pavyzdžiui, byloje teismas, vertindamas asmens konkretizuotą tyčią, pabrėžia, jog „viešai R. M. nurodo vieną iš įstatyme apibrėžtų žmonių grupių – žydų tautybės asmenis – ir išreiškia jos atžvilgiu savo neigiamą, niekinantį ar žeminantį požiūrį, skatindamas ir kurstydamas kitų visuomenės narių (pvz., jo viešų pareiškimų klausytojų) neigiamus jausmus, neapykantą nurodytai asmenų grupei ar jos nariui, tokių asmenų diskriminaciją“⁶¹. Todėl sprendžiant, ar asmuo yra padaręs nusikalstamą veiką, pirmiausia turi būti išsiaiškinama kaltininko tyčia, jo suvokimas dėl padaryto nusikaltimo. Taip teismai pabrėžia asmens tyčios nustatymo fakto būtinumą. Pavyzdžiui, „nors A. M. komentare išsakyti žodžiai rodo jos neigiamą požiūrį į kai kurių grupių asmenų reikalavimus keisti įstatymus ir leisti rašyti jų asmenvardžius nelietuviškos abėcėlės raidėmis, tačiau tik dėl to parašytame komentare, nesant konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą ar kurstančių diskriminuoti šias asmenų grupes, išteisintosios veiksmuose pagrįstai nenustatyti subjektyvieji ir

⁵⁶ Anykščių rajono apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Nr. 1-3-266/2016 nutraukti bylą prieš G. S., V. G. ir M. G. nenustačius nusikaltimo, numatyto LR BK 170 str., sudėties.

⁵⁷ Anykščių rajono apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Nr. 1-3-266/2016.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis byloje Nr. 1S-157-628/2015 atmesti skundą ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį (Dėl Vilniaus apygardos prokuratūros Vilniaus apylinkės prokuratūros prokuroro 2014 m. gruodžio 16 d. nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą).

⁶⁰ Žr. Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1-155-334/2016, kurioje V.S. nuteistas už šešias veikas pagal LR BK 170 str. 2 d. ir už vieną veiką pagal LR BK 170 str. 3 d. Taip pat žr. Kauno apylinkės teismo 2017 m. balandžio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-122-408/2017, kurioje R.M. nuteistas pagal BK 170 str. 2 d.

⁶¹ Kauno apylinkės teismo 2017 m. balandžio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-122-408/2017.

objektyvieji nusikalstamos veikos, numatytos BK 170 straipsnio 2 dalyje, požymiai“⁶². O štai kitoje byloje teismas, vertindamas asmens tyčios klausimą, nepaisant to, jog asmuo teigė, jog nenorėjo nieko įžeisti, įvertino paties pasisakymo turinį kaip žeminantį: „iš analizuojamo komentaro akivaizdžiai matyti, kad komentatoriaus veika nukreipta prieš rusų tautą. Vertinant komentarą, atsižvelgtina ir į tai, kad V. S. komentare pateikia visiškai tikrovės neatitinkančias aplinkybes, kurios nėra pripažintos visuotinai žinomais faktais (nurodo, kad rusai yra „pati šlykščiausia nacija“), tuo išreišdamas savo panieką rusų tautos žmonėms. Kaltinamasis savo nuomonę išreiškia ne lakoniškais sakiniais, vartoja daug rusų tautą niekinančių žodžių, o tai rodo, kad jo veika pasireiškia aktyviais veiksmais, o jo vartojami žodžiai – „bybiagalvis“, „rusiški nedarūrinti fašistai“ – turi aiškiai niekinamąjį atspalvį, o tai akivaizdžiai žemina ir niekina rusų tautos žmones“⁶³. Teismų praktikoje taip pat pažymima, jog svarbu įvertinti ir pačią asmenybę, ir aiškų jos suvokimą, supratimą reiškiant konkrečias mintis. Šiuo atveju labai svarbu akcentuoti, jog asmuo, būdamas atitinkamo išsilavinimo ir turėdamas tam tikrą gyvenimišką patirtį, suvokia sakomų, reiškiamų žodžių prasmę ir jų turinį. Todėl vertinant, ar asmuo veikė (galėjo veikti) tyčia, turi būti vertinama ir pati asmenybė: išsilavinimas, asmens suvokimas (Byla Nr. 1A-151-360/2017). Pavyzdžiui, teismas pažymi, jog „turėdamas vidurinį išsilavinimą, būdamas psichiškai sveikas V. L. suprato savo žodžių prasmę ir suvokė jų pasekmes“⁶⁴ (Byla 1A-151-360/2017). Taigi, įrodinėjant subjektyviąją pusę, būtina nustatyti kaltininko tyčią, jo suvokimą dėl padaryto nusikaltimo. Būtina nustatyti konkrečius ir tiesioginius pareiškimus dėl neapykantos skatinimo ar kurstymo diskriminuoti tam tikras grupes.

Teismų praktikoje nustatant subjektyvųjį požymį – asmens tyčią – įvertinamas asmens pasisakymų turinys, pobūdis ir šių pasisakymų tikslas, t. y. konkretūs, apibrėžti asmens ketinimai: ko asmuo siekė savo pasisakymais, pareiškimais.

4. Asmens psichinių sutrikimų nustatymas ir priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo ypatumai

Analizuojant neapykantos nusikaltimų bylas, pastebėta, jog pasitaiko atvejų, jog asmenys, išreiškiantys negatyvius pasisakymus, pasižymi įvairiais psichikos sutrikimais (Byla Nr. 1-188-270/2018; Byla Nr. M1-119-664/2015). Vertinant byloje surinktų duomenų visumą, svarbu nustatyti ne tik asmens vertybinį santykį su padaryta veika (tyčią), bet ir, esant būtinumui, asmens psichikos būseną, gebėjimą suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti byloje nagrinėjamų įvykių kontekste⁶⁵. Tyrimo eigoje šiuos duomenis paprastai patvirtina teismo ekspertizės akto išvados⁶⁶.

⁶² Šiaulių apygardos teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis byloje Nr. 1A-467-135/2015 atmesti Šiaulių apygardos prokuratūros Telšių apylinkės prokuratūros prokurorės apeliacinį skundą dėl to, kad Telšių apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 8 d. sprendimu buvo išteisinta A. M.

⁶³ Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1-155-334/2016.

⁶⁴ Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 7 d. nutartis byloje Nr. 1A-151-360/2017.

⁶⁵ Vilniaus m. apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. 1-188-270/2018, kurioje nutarta pripažinti, kad A. J. būdamas nepakaltinamu, padarė baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką, numatytą LR BK 170 str. 3 d. ir A. J. taikyti priverčiamąją medicinos priemonę – ambulatorinį stebėjimą pirminės psichikos sveikatos priežiūros sąlygomis (psichikos sveikatos centre pagal gyvenamąją vietą).

⁶⁶ Žr. Ignalinos rajono apylinkės teismo 2015 m. gruodžio 10 d. nutartis byloje Nr. M1-119-664/2015, kurioje nutarta pripažinti J. K., būnant nepakaltinamu, padarius baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką, numatytą LR BK 170 str. 2 d. ir J.K. taikyti priverčiamąją medicinos priemonę – ambulatorinį stebėjimą pirminės psichikos sveikatos priežiūros sąlygomis

Teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į asmens supratimą reiškiant tokio pobūdžio požiūrius, mintis, įsitikinimus.

5. Specialisto išvadų dėl reiškiamų teiginių vertinimo ypatumai

Vienas iš procesinių dokumentų, kuris svarbus duomenų rinkimo ir įrodymų vertinimo kontekste, yra specialisto išvada. Analizuojant neapykantos nusikaltimų bylas, yra teikiamos Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-845-366/2011, Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos, pavyzdžiui, byloje Nr.1-412-224/2018.

Vertinant byloje specialisto išvadų turinį, svarbu, ar tiriamu atveju pateikti teiginiai yra abstraktūs ar konkretūs. Paminėtina ir tai, jog specialisto išvados neatsako į teisinio pobūdžio klausimus ir neanalizuoja ir nevertina asmens kaltės klausimo. Todėl analizuojant tokių išvadų turinį, labai svarbu įvertinti, kiek specialisto (eksperto) pateikti teiginiai yra susiję su konkrečiu tiriamu asmens pasisakymu. Yra vertinamas specialisto išvados turinys, pavyzdžiui, *„išreikštas raginimas imtis diskriminacinių veiksmų prieš grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu, kurstoma prieš ją smurtauti bei fiziškai su ja susidoroti, taip pat komentarais skleidžiama neapykanta, tyčiojamosi, siekiama niekinamai išskirti, įžeisti žmonių grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu“*⁶⁷. Teismų praktikoje yra pabrėžiama, jog išvados negali būti visiškai laisvai interpretuojamos, negali būti vien tik apibendrinančio pobūdžio – turi būti konkrečiai taikomos tiriamu atveju. Pavyzdžiui, byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pateiktą specialisto išvados turinį, pažymi, kad *„ši specialisto išvados dalis nepagrindžia A. K. kaltės, o vertinama kaip prokuroro laisvas specialisto išvados interpretavimas, kadangi šis teiginys nėra pritaikytas A. K. komentarui, o yra apibendrinančio pobūdžio“*⁶⁸.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl specialių žinių taikymo ta, kad kiekvienu atveju svarbu vertinti specialisto išvadų turinį: apibendrinančio pobūdžio teiginiai ir laisvas interpretavimas nesudaro galimybės tokios išvados vertinti kaip duomenų, pagrindžiančių asmens kalbę.

6. Tęstinės nusikalstamos veikos ir pavienių nusikaltimų takoskyra

Sprendžiant klausimą, ar laikyti kelias padarytas nusikalstamas veikas tęstine nusikalstama veika ar pavienėmis, svarbu atkreipti dėmesį į vieningos tyčios nustatymo ypatumus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas LR BK 170 str. sudėtį, vadovaujasi bendromis tęstinės veikos nustatymo taisyklėmis. *„Vertinant kelių padarytų nusikaltimų epizodus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje tęstine pripažįstama tokia nusikalstama veika, kuri susideda iš dviejų ar daugiau tapačių ar vienu metu vykusių veiksmų, iš kurių kiekvienas, vertinamas atskirai, atitinka to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo objektyviuosius požymius, tačiau jie*

pagal gyvenamąją vietą. Taip pat žr. Vilniaus m. apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. 1-188-270/2018.

⁶⁷ Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 3 d. nuosprendis byloje Nr. 1-412-224/2018, kurioje M. B. pripažinti kaltu padarius nusikaltimą numatytą LR BK 170 str. 3 d.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 1A-845-366/2011, kurioje atmestas Rokiškio rajono apylinkės prokuratūros vyriausiojo prokuroro skundas, kuriuo prašoma panaikinti Rokiškio rajono apylinkės teismo 2011 m. rugpjūčio 25 d. išteisinamąjį nuosprendį ir priimti naują apkaltinamąjį nuosprendį – A. K. pripažinti kalta pagal LR BK 170 str. 1 d.

visi yra jungiami vieningos tyčios (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-412/2007, 2K-307/2007, 2K-743/2007, 2K-232/2010, 2K-474/2010, 2K-650/2010 ir kt.)⁶⁹. Teismų praktikoje „pabrėžtina ir tai, kad veikos pripažinimas arba nepripažinimas tęstine taip pat priklauso nuo rūšinių nusikalstamos veikos požymių, todėl atskirų kategorijų bylose gali būti atsižvelgta į skirtingas aplinkybes, pabrėžiančias arba paneigiančias veikos tęstinumą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-267/2011, 2K-491/2010)“⁷⁰. Vertinant veiksmus pagal LR BK 170 str., svarbu nustatyti, ar šie veiksmai yra jungiami bendro sumanymo ir tikslo (vieninga tyčia). Nustačius bendrą sumanymą ir tikslą, tokie veiksmai turėtų būti vertintini ne kaip savarankiški atskiri nusikaltimai, bet kaip tęstinis nusikaltimas, todėl ir kvalifikuotini kaip viena nusikalstama veika. Pavyzdžiui, teismas byloje konstatavo, kad „pagal byloje esančius duomenis ir nustatytas aplinkybes nuteistųjų vieši kurstymo smurtauti prieš romų tautybės asmenis bei visuomenės rimties ir tvarkos trikdymo veiksmai, prasidėję prie parduotuvės „Maxima“, toliau tęsėsi prie nukentėjusiųjų namų, t. y. namo, kuriame jie gyveno; visus veiksmus jungė vieninga tyčia, bendras sumanymas ir tikslai“, todėl nusikaltimas kvalifikuotinas kaip viena nusikalstama veika pagal BK 170 str. 3 d. ir kaip viena nusikalstama veika pagal BK 284 str. 1 d.⁷¹.

Irodinėjimo procese nustačius asmens bendrą sumanymą ir tikslą (vieningą tyčią) padaryti kelias nusikalstamas veikas, asmens padaryta veika vertinama ir kvalifikuojama kaip vienas tęstinis nusikaltimas.

7. Kelių nusikaltimų sutapties vertinimo ypatumai

Vertinant kelių nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str. ir 284 str. arba LR BK 170 str. ir 284 str. ir 138 str. 2 d. 13 p., kvalifikavimo ypatumus, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pagal teismų praktiką, „jeigu veika turi nusikaltimo, baudžiamo griežčiau, nei už nustatytą viešosios tvarkos pažeidimą, požymių, šis nusikaltimas inkriminuojamas kartu su viešosios tvarkos pažeidimu taikant nusikalstamų veikų sutapties taisykles (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-122/2008, 2K-91/2010 ir kt.)“⁷². Vertinant dviejų nusikaltimų, numatytų LR BK 170 str. 2 d. ar 3 d. ir 284 str., svarbu nustatyti, jog nusikalstami veiksmai, aprašyti BK 170 str. dispozicijoje, buvo padaryti viešoje vietoje⁷³ (AT byla Nr. 2K-91/2010; AT byla Nr. 2K-359/2014, 1A-755-195/2013; 1-1994-246/2015). Teismai pabrėžia, jog „byloje turi būti nustatyta, kokius konkrečius neteisėtus veiksmus kaltininkas atliko ir ar dėl šių veiksmų buvo realiai sutrikdyta visuomenės rimtis ar tvarka. Pagal teismų praktiką, visuomenės tvarkos ar rimties sutrikdymu paprastai laikomi veiksmai, kai prieš asmenį buvo panaudotas fizinis smurtas, aplinkiniai pasijuto šiurkščiai pažeminti ar šokiruoti, buvo nutrauktas žmonių poilsis ar darbas, padaryta žymi materialinė žala, sutrikdyta normali įmonių ar įstaigų veikla, žmonėms sukeltas

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-359/2014, kurioje G. S. nusikalstami veiksmai, kvalifikuoti pagal BK 170 str. 3 dalį kaip atskiri nusikaltimai, buvo perkvalifikuoti pagal BK 170 str. 3 dalį kaip vienas tęstinis nusikaltimas.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Ten pat.

⁷³ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Nr. 1A-755-195/2013.

*didelis išgąstis ar kilo sumaištis, nutrauktas žmonėms skirtas renginys, sustabdytas eismas ir pan.*⁷⁴. Pavyzdžiui, vertinant asmens veiksmus ir viešosios tvarkos sutrikdymo faktą (pagal LR BK 170 str. 2 d. ir 284 str. sutaptį), kai asmuo prie Kauno choralinės sinagogos, esančios Kaune, E. Ožeškienės g. 13, priklausančios Kauno žydų religinei bendruomenei, pastato išorinių lauko durų padėjo kiaulės galvą, tai padarė pamaldų metu, kurios dėl to buvo nutrauktos, atsižvelgta į apklausiamojo Kauno žydų religinės bendruomenės atstovo išgyvenimus, kad „*šis poelgis – kiaulės galvos padėjimas prie Sinagogos – žydų tautybės žmonėms reiškia vidinį įžeidimą, pasityčiojimą iš žydų tautybės, pažeminimą. Kadangi žydai nevalgo kiaulienos, dėl to ir buvo pasirinkta kiaulės galva. Dėl tokio poelgio buvo įžeisti žydų tautybės maldininkų jausmai. Tokiu poelgiu viešoje vietoje, buvo tyčiojama, niekinama, skatinama neapykanta prieš žydų tautybės asmenis. Viešai pamaldų metu prie Sinagogos durų padedant kiaulės galvą, papuoštą kepure bei plaukų sruogomis, buvo demonstruojama nepagarba žydų tautybės žmonėms. Toks įvykis šventų pamaldų metu sutrikdė bendruomenės rimtį ir tvarką. Bendruomenės maldininkai dėl tokio poelgio buvo pažeminti. Buvo pažeista tradicinės religinės bendruomenės teisė laisvai ir netrukdomai atlikti religines apeigas*“⁷⁵. Vieša vieta teismų praktikoje suprantama kaip tokia vieta, kurioje nusikalstamos veikos padarymo metu yra ar turi teisę (gali) lankytis bet kurie kiti asmenys. Todėl, jeigu asmuo dėl rasės ar lyties viešai kurstė smurtauti viešoje vietoje, tokio asmens veika turėtų būti kvalifikuojama pagal LR BK 170 str. ir 284 str. nusikaltimų sutaptį. Pavyzdžiui, byloje buvo akcentuojama, jog nusikaltimas, numatytas BK 170 str. ir 284 str., buvo padarytas viešoje vietoje, t. y. „*V. I. Vilniuje, Maironio gatvėje, prie namo Nr. 8, rodydama nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai, keikėsi necenzūriniais žodžiais, viešai tyčiojosi iš B. C. C., savo viešais pareiškimais žodžiu niekino nukentėjusiąją bei skatino neapykantą pastarosios rasei. Po to ji tyčia sudavė B. C. C. ne mažiau kaip po vieną smūgį kumščiu ir diržu į galvą, sukeldama pastarajai fizinį skausmą*“⁷⁶. Jeigu asmuo savo veiksmais pasikėsino į tris įstatymo saugomas vertybes (BK 138 str. objektas yra žmogaus sveikata, BK 284 str. – viešoji rimtis, BK 170 str. – žmonių grupių, susidariusių lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų bendrumo pagrindu, taip pat tokioms grupėms priklausančių individų teisės ir laisvės, jų saugumas ir lygiateisiškumas su kitais žmonėmis), tokiu atveju asmens veiksmuose yra nusikaltimų, numatytų minėtuose trijuose straipsniuose, požymių. Taigi teismas, priimdamas sprendimą byloje, konstatavo, jog pagal byloje nustatytas aplinkybes akivaizdu, kad sekant veiksams vienas paskui kitą, tą pačią dieną, skirtingose viešose vietose kelis kartus viešai kurstant prieš romų tautybės asmenis panaudoti fizinį smurtą ir jį panaudojant, taip sutrikdant ir viešąją tvarką ir nesunkiai sužalojant žmogų, buvo pademonstruota nepagarba aplinkiniams ir realiai sutrikdyta visuomenės rimtis ir tvarka⁷⁷. Todėl tokiu atveju nusikalstamus veiksmus teisinga kvalifikuoti kaip nusikaltimų, numatytų BK 138 str. 2 d. 13 p., 170 straipsnio 3 d. ir 284 str. 1 d., sutaptį. Tačiau iš teismų praktikos matyti, kad panašūs veiksmai yra kvalifikuojami pagal BK 138 str. 2 d. 13 p. ir 284 str. kaip šių dviejų

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Kauno apylinkės teismo 2015 m. spalio 13 d. nuosprendis byloje Nr. 1-1994-246/2015.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-91/2010.

⁷⁷ Plačiau žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-359/2014.

nusikaltimų idealioji sutaptis ir atskirai nėra kvalifikuojama pagal BK 170 str.⁷⁸. Įrodinėjimo procese svarbu nustatyti, kokios įstatymo saugomos vertybės yra pažeistos ir koku konkrečiu asmens veiksmu ar veiksmais yra pažeistas saugomas gėris. Teismų praktika rodo, kad ne visada nusikalstama veika kvalifikuojama pagal BK 170 str., nors iš bylos medžiagos matyti, kad tokio įstatymo saugomos vertybės galėtų būti pažeistos. Pavyzdžiui, byloje „V. S. 2016 m. birželio 24 d., apie 00.20 val., viešojoje vietoje – šalia naktinio klubo „Solento“, esančio Vilniuje, Didžiojoje g. 28, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio (organizme esant ne mažiau kaip 1,95 promilių alkoholio), įžūliu elgesiu ir patyčiomis demonstravo nepagarbą aplinkiniams – kumščiu sudavė gatve einančiam Didžiosios Britanijos piliečiui O. A. T. tris smūgius į veido sritį“⁷⁹. Byloje yra duomenų, jog nukentėjęs buvo išvadintas juodaodžiu ar tamsiaodžiu, tačiau įvertinus duomenų visumą ir tai, kad pats asmuo neigė taip išvadinęs nukentėjusį, tokie asmens pasisakymai neturi pavojingos veikos, numatytos BK 170 str., požymių, veika kvalifikuotina pagal BK 284 str. Vertinant kelių padarytų nusikaltimų, numatytų LR BK 145 str. ir 140 str., kvalifikavimo ypatumus, tokios nusikalstamos veikos turėtų būti taip pat kvalifikuojamos kaip nusikaltimų sutaptis, jeigu jos padarytos vienu ir tuo pačiu metu. Pavyzdžiui, byloje „kaltinamasis G. G. 2015 m. lapkričio 14 d. apie 00.30 val., Panevėžyje, (-) name, būdamas bendro naudojimo patalpoje – koridoriuje, iškoneveikė necenzūriniais žodžiais bei grasino užmušti nukentėjusiąją O. B., po to, jai stovint tarpduryje, pribėgęs prie jos sudavė ne mažiau kaip tris kartus kumščiu į galvą bei veidą, O. B. pabandžius atsitraukti, sugriebė nukentėjusiąją už plaukų bei ištempė į koridorių, kur sudavė ne mažiau kaip keturis smūgius kumščiais O. B. į galvą, padarydamas kraujosruvą bei nubrodinimą viršutinės lūpos gleivinėje, poodines kraujosruvas dešiniame dilbyje ir dešinėje plaštakoje, ir taip nežymiai sutrikdė O. B. sveikatą bei sukėlė fizinį skausmą, tokiais savo veiksmais sukėlė nukentėjusiai O. B. baimę, nes anksčiau jis grasindavo padegti O. B. daiktus, užmušti arba sužaloti sakydamas, kad „nemėgsta čigonų, ruošiasi juos visus išnaikinti, o pradės nuo jos“, taip pat grasindavo O. B. daiktu, panašiu į pistoletą, tokiu būdu jis terorizavo nukentėjusiąją O. B.“⁸⁰. Šiuo atveju aiškinantis konkrečias įvykio aplinkybes, svarbu įvertinti faktą, ar du ar daugiau veiksmų buvo padaryta vienu ir tuo pačiu metu, ar tai nusikaltimai, padaryti skirtingu laiku ir skirtingomis aplinkybėmis.

Teismų sprendimų analizė parodė, kad esant kelių jau minėtų nusikaltimų sutapčiais, taip pat ir kvalifikuojant atskirai nusikalstamas veikas pagal LR BK 170 str., teismų praktikoje papildomai nėra pripažįstama sunkinanti aplinkybė, numatyta LR BK 60 str. 1 d. 12 p. (veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų), kadangi ši aplinkybė yra numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis.

Įrodinėjimo procese nustatčius kelis nusikaltimus, numatytus BK 170 str. ir BK 284 str. arba BK 170 str., 284 str. ir 138 str. 2 d. 13 p., arba BK 145 str. ir 140 str., nusikaltimas kvalifikuojamas kaip šių nusikaltimų sutaptis (BK 170 str., 284 str. arba 170 str., 284 str. ir 138 str. 2 d. 13 p.;

⁷⁸ Žr. Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2017 m. gruodžio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1-231-840/2017.

⁷⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 28 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-2957-1017/2016.

⁸⁰ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. balandžio 25 d. nuosprendis byloje Nr. 1-349-978/2016.

atitinkamai BK 145 str. ir 140 str.), jeigu minėtos nusikalstamos veikos buvo padarytos tuo pačiu metu ir tomis pačiomis aplinkybėmis pažeidžiant dvi ar daugiau įstatymo saugomų vertybių.

8. Supaprastintų formų taikymo ypatumai

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad dalis bylų pagal LR BK 170 str. yra baigiama supaprastinto proceso tvarka, t. y. baudžiamojo įsakymo priėmimu. Analizuojant tokių bylų turinį, vyrauja praktika bylos duomenis vertinti formaliau, t. y. šiuo atveju teismai, priimdami sprendimus, atskirai neakcentuoja tokių požymių, kaip veikos sistemiškumas, tendenciškumas, veiksmų kryptingumas⁸¹. Bylų, kurios baigiamos baudžiamojo įsakymo priėmimu, analizė parodė, kad pakanka konkretizuoti veiką – prieš ką ji konkrečiai atlikta (Byla Nr. 1-2849-667/2015; Byla Nr. 1-1019-827/2015; Nr. 1-873-537/2018). Subjektyvioji pusė iš esmės grindžiama asmens prisipažinimu padarius nusikaltimą. Analizuojant asmenų, kaltinamų nusikaltimo pagal LR BK 170 str. 3 d. padarymu, akivaizdu, jog subjektyvioji pusė vertinama pakankamai formaliai. Pavyzdžiui, byloje G. V. buvo kaltinamas tuo, kad jis „*kurstė smurtauti prieš rusų tautybės žmonių grupę, o būtent: jis, 2014-10-08 10.48 val. iš kompiuterio, kurio IP adresas (-), esančio bute (-), Vilniuje, viešai, interneto puslapyje www.15min.lt paskelbto straipsnio „Vilniaus S.Kovalevskajos mokyklos mokiniai rengiami tapti Rusijos desantininkais“ komentary skiltyje, prieinamoje neapibrėžtam žmonių skaičiui, pasivadinęs „dgdg“ parašė komentarą: „Atpizdinti tuos visus rusu moksleivius, uždaryti visas mokykla ir drausti išvykti i rusija moksleiviams i rusija!!!“, kuriuo kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl rusų tautybės“⁸². Analizuojant kaltinamojo parodymus, matyti, jog pakanka asmens prisipažinimo įvykdžius veiksmą, nors, kaip pats asmuo teigė, jokių pikty kėslų jis neturėjęs: „*kadangi ši tema buvo labai eskaluojama visoje žiniasklaidoje, ir jam tai jau buvo įgrisę, tai spontaniškai paėmė ir parašė komentarą. Juo tiesiog išreiškė savo emocijas savo kiemo kalba ir tai jo kalba reiškia, kad jis iš tikrųjų siūlė pamokyti žodžiu tuos moksleivius, juo labiau, kadgi nežino, ką ir nenurodė nieko konkrečiai apie kuriuos asmenis. Parašęs norėjo tą komentarą pakoreguoti, pakeisti žodžius, tačiau to padaryti nebuvo galima. Jis neturėjo jokių pikty kėslų, tai gavosi kaip nevykęs pasakymas. Jis iš tiesų neturi nieko prieš kitų tautybių asmenis, juo labiau, kad turi daug draugų rusų, ukrainiečių“⁸³. Taigi, nepaisant to, kad asmuo prisipažino padaręs nusikaltimą, detaliau asmens pasakymai, jog jis neturėjo pikty kėslų, neanalizuojami, ir atskiro vertinimo dėl pasikartojančių veiksmų, jų tendenciškumo ar sistemiškumo, taip pat ir veiksmų trukmės nesulaukia. Kitoje byloje priimant baudžiamąjį įsakymą, nors ir buvo konstatuota, kad vertinama byloje surinktų duomenų visuma, visgi, kaip labai svarbiu asmens kaltę patvirtinančiu įrodymu buvo pasiremta kaltinamojo prisipažinimu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 170 str. 2 d.⁸⁴. Tokias bylas, kurios baigiamos baudžiamojo įsakymo priėmimu, tipiška sudaro šie proceso dokumentai: pareiškimas, asmens, padariusio nusikaltimą, prisipažinimas ir sutikimas baigti procesą baudžiamuoju**

⁸¹ Plačiau žr. Kauno apylinkės teismo 2015 m. gruodžio 17 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-2849-667/2015. Taip pat žr. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. vasario 26 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-1019-827/2015.

⁸² Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. vasario 26 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-1019-827/2015.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. liepos 4 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. N1-873-537/2018.

įsakymu, specialisto išvada, tarnybinis pranešimas dėl IP nustatymo, asmenį charakterizuojanti medžiaga (Byla Nr. 1-2849-667/2015). Atsižvelgiant į asmens veiksmus, kuriais pasakyti išsireiškimai nėra vertinami kaip pavojingi, nusikaltimas gali būti kvalifikuojamas tik kaip pavienis pagal BK 284 str.⁸⁵

Teismų praktikos analizė rodo, kad taikant supaprastinto proceso formą – baudžiamąjį įsakymą, įrodymų vertinimas yra akivaizdžiai paprastesnis: nėra detalčiai vertinama objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių (veikos sistemiškumas, tendenciškumas, veiksmų kryptingumas, atliktų veiksmų trukmė ir pan.) visuma, kuri vertinama nagrinėjant bylą iš esmės.

IV. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKOS APŽVALGA

Tarptautiniuose teisės aktuose⁸⁶ įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, asmenų lygybės principas, draudimas diskriminuoti kitus asmenis. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijos 7 str. nustatyta, kad „visi žmonės yra lygūs įstatymui ir nediskriminuojami turi teisę į lygią įstatymo apsaugą. Visi turi teisę į lygią apsaugą nuo visokios diskriminacijos, pažeidžiančios šią Deklaraciją, ir nuo visokio tokios diskriminacijos kurstymo“⁸⁷. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 20 str. 2 dalyje nustatyta, kad „kiekvienas tautinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymo atvejis, kai yra skatinama diskriminacija, nesantaika ar smurtas, draudžiamas įstatymu“⁸⁸. Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija) įtvirtinta teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, saviraiškos laisvė, diskriminacijos draudimas ir kitos vertybės.

Apžvelgsime Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimus, susijusius su saviraiškos laisvių ribojimu (Konvencijos 10 str.), įtvirtinta teise į privatų gyvenimą (Konvencijos 8 str.) ir asmenų diskriminacija (Konvencijos 14 str.).

EŽTT 2012 m. vasario 9 d. priėmė sprendimą byloje *Vejdeland ir kiti prieš Švediją* (pareiškimo Nr. 1813/07)⁸⁹. Buvo nagrinėjamas klausimas dėl nuteisimo už lankstinukų, kuriuos nacionalinis teismas pripažino įžeidžiančiais homoseksualius asmenis, dalinimo vidurinėje mokykloje teisėtumo. Šioje byloje EŽTT nustatė, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 10 str. (saviraiškos laisvė). Teismas teigė, kad norint nustatyti, ar buvo pažeistas Konvencijos 10 str., yra būtina įvertinti tris dalykus:

- ar teisės apribojimas nustatytas įstatymu (teisėtas);
- ar apribojimu siekiama teisėto tikslo;

⁸⁵ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 28 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-2957-1017/2016.

⁸⁶ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497 ir Europos Tarybos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

⁸⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497. 7 straipsnis.

⁸⁸ Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktas. Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288. 20 straipsnis.

⁸⁹ EŽTT 2012 m. vasario 9 d. sprendimas byloje *Vejdeland ir kiti prieš Švediją*. [žiūrėta 2018-12-22]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/Vilius/Downloads/001-109046.pdf> ir Europos Žmogaus Teisių teismo sprendimai. [žiūrėta 2018-12-20].

Prieiga internetu:

<[23](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Vejdeland%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-109046%22]}>></p></div><div data-bbox=)

- ar tai būtina demokratinėje visuomenėje.

Teismas sutiko, kad šiuo atveju saviraiškos laisvės apribojimas buvo atliktas pagal įstatymus, t. y. ribojimo galimybė įtvirtinta Švedijos baudžiamajame kodekse, šiuo apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo, t. y. apsaugoti kitų asmenų teises ir reputaciją. Vertindamas apribojimo būtinumą demokratinėje visuomenėje, Teismas pažymėjo, kad nepaisant to, jog lankstinukai buvo išplatinti siekiant paskatinti diskusijas dėl seksualinio švietimo Švedijos mokyklose, kas yra priimtinas tikslas, tačiau labai svarbu atsižvelgti į tekstą, kuris buvo išdėstytas lankstinukuose. Teismas atkreipė dėmesį į tokius teiginius kaip „homoseksualumas yra seksualinis iškrypimas, kuris skatina visuomenės moralės degradaciją“, „homoseksualumas buvo viena svarbiausių ŽIV ir AIDS išplitimo priežasčių“, „homoseksualai propaguoja pedofiliją“. Teismas pažymėjo, kad tokie teiginiai, nors tiesiogiai ir neskatina visuomenės imtis agresyvių, žeminančių ar diskriminuojančių veikslių homoseksualių asmenų atžvilgiu, tačiau kelia rimtų įtarimų, kad išdėstant tokius teiginius buvo siekiama būtent tokių tikslų. Teismas priminė, kad neapykantos kurstymas nebūtinai turi būti tiesiogiai išreikštas, kviečiant visuomenę imtis smurto. Neapykantos kurstymas gali pasireikšti įžeidinėjant, šmeižiant įvairias socialines grupes. Šiuo atžvilgiu Teismas pabrėžė, kad diskriminacija dėl seksualinės orientacijos yra tokia pat rimta, kaip ir diskriminacija dėl rasės, kilmės ar odos spalvos. Teismas vertino, ar paskirta bausmė proporcinga pažeidimui, ir konstatavo, kad proporcinga⁹⁰. Taikant EŽTT praktiką dėl saviraiškos laisvės ribojimo būtinumo, svarbu atsižvelgti į visas bylos aplinkybes. Vertinant, ar konkrečiu atveju saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, EŽTT atsižvelgia į šiuos veiksniai (Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimas byloje Perincek prieš Šveicariją, peticijos Nr. 275/08, § 204-212, su tolesnėmis nuorodomis)⁹¹:

- ar svarstomi teiginiai buvo išsakyti (arba saviraiškos laisvė įgyvendinama kita forma) įtemptame politiniame ar socialiniame kontekste, kuriam esant, bendriausia prasme pripažįstamas tam tikro saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribojimo būtinumas;
- ar teiginiai, aiškinant juos sąžiningai ir vertinant tiesioginiame ar platesniame kontekste, gali būti vertinami kaip tiesioginis ar netiesioginis raginimas vartoti smurtą ar smurto, neapykantos ar netolerancijos pateisinimas.

Vertindamas šiuos aspektus EŽTT yra itin „jautrus“ pernelyg bendro pobūdžio teiginiams, kuriais puolama arba negatyviai pateikiama visa etninė, religinė ar kita grupė. Pažymėtina, kad EŽTT sprendimą dėl saviraiškos laisvės ribojimo būtinumo bylose dėl „neapykantos kalbų“ paprastai lemia įvairių veiksmų sąveika, o ne izoliuotai vertinamas vienas iš jų. Taigi, Konvencijos 10 str. (saviraiškos laisvė) reikalavimų vertinimas aptariamose kategorijose bylose yra labai susijęs su konkrečios bylos kontekstu. Tuo tarpu pastarųjų kelių metų Lietuvos teismų praktikoje, konteksto kriterijus yra

⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių teismo sprendimų apžvalga. 2012 m. sausio 1 d. – liepos 31 d.) 73 psl. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <https://ivat.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/eztz_apzvalga_2012_01-07.pdf>

⁹¹ EŽTT Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimas byloje Perincek prieš Šveicariją (pareiškimo Nr. 27510/08). [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <[file:///C:/Users/Vilius/Downloads/CASE%20OF%20PERINCEK%20v.%20SWITZERLAND%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vilius/Downloads/CASE%20OF%20PERINCEK%20v.%20SWITZERLAND%20(1).pdf)> ir Europos Žmogaus Teisių teismo sprendimai. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <[24](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22perincek%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-158235%22]}>></p></div><div data-bbox=)

– Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartis 2016 m. kovo 1 d. byloje Nr. 2K-86-648/2016 ir 2018 m. kovo 13 d. byloje Nr. 2K-91-976/2018, Lietuvos apeliacinis teismas, priimdamas nutartį 2018 m. rugsėjo 3 d. byloje Nr. 1A-288-202/2018, vadovavosi Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimu Perincek prieš Šveicariją ir 2012 m. vasario 9 d. sprendimu Vejdeland ir kiti prieš Švediją, pareiškimo Nr. 1813/07 bei kitais EŽTT sprendimais;

– Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartis 2014 m. spalio 14 d. byloje Nr. 2K-359/2014 ir 2017 m. spalio 3 d. byloje Nr. 2K-206-693/2017, bei Klaipėdos apygardos teismas, priimdamas nuosprendį 2018 m. vasario 26 d. byloje Nr. 1-11-361/2018, vadovavosi Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimu Perincek prieš Šveicariją;

Visgi, kyla diskusijų dėl nacionalinių teismų vienodo EŽTT sprendimų argumentų vertinimo.

EŽTT 2012 m. kovo 15 d. priėmė sprendimą byloje Aksu prieš Turkiją (pareiškimų Nr. 4149/04 ir 41029/04)⁹⁸. Nagrinėjamas klausimas – ar knygoje apie romus ir apibrėžimai dviejuose žodynuose yra žeidžiantys ir diskriminacinio pobūdžio. Šioje byloje EŽTT Didžioji kolegija nustatė, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 8 str. (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą). Visų pirma, teismas pripažino, kad asmens etninis identitetas yra fizinio ir socialinio identiteto aspektas ir patenka į Konvencijos 8 straipsnio taikymo sritį. Bet koks neigiamas etninės grupės stereotipų formavimas gali paveikti asmeninį tos grupės nario gyvenimą, o tai reiškia, kad tai veikia jų identiteto suvokimą ir emocijas dėl savęs įvertinimo. Esminis šios bylos aspektas – leidiniai, kurie, kaip buvo teigiama pareiškėjo, darė įtaką grupės, kuriai priklausė pareiškėjas, identitetui ir dėl šios priežasties – jo asmeniniam gyvenimui.

Teismas vertino du klausimus:

- ar valdžios institucijos tiesiogiai apribojo pareiškėjo teisę į privataus gyvenimo gerbimą;
- ar jie įgyvendino savo pareigą pagal Konvencijos 8 straipsnį imtis būtinų priemonių apsaugoti pareiškėjo efektyvią teisę į privatų gyvenimą.

Turkijos teismai turėjo nustatyti pusiausvyrą tarp pareiškėjo, kaip romų bendruomenės nario, teisės į privataus gyvenimo gerbimą ir visuomenės intereso, saugant saviraiškos laisvę (pagal Konvencijos 10 straipsnį). Buvo vertinama autoriaus laisvė atlikti konkrečios etninės grupės mokslinius tyrimus ir publikuoti padarytas išvadas. Vertindama knygos turinį, Didžioji kolegija sutiko su nacionalinių teismų pateiktomis išvadomis, kad *knyga, kurioje buvo remiamasi moksliniais tyrimais, nebuvo žeminanti romų bendruomenę. Knyga, parašyta akademiko, kurio tyrimai ir leidiniai gali būti suvaržomi tik atlikus kruopštų vertinimą, turi būti vertinama bendrai, neišimant pastraipų iš konteksto*. Autorius nepateikė jokių bendrų neigiamų pastabų apie visą romų bendruomenę, tik išskyrė tam tikrą šios bendruomenės narių sąsają su neteisėta veikla. Taip pat Teismas atkreipė dėmesį, kad skirtinguose knygos skyriuose autorius pažymi, kad jo tikslas yra supažindinti visuomenę su romų tautybės asmenimis ir išsklaidyti visuomenėje vyraujančius neigiamus mitus apie šią etninę grupę. Be to, autorius yra paaiškinęs, kokiais metodais jis naudojosi atlikdamas tyrimą – atlikti tyrimai apėmė gyvenimą kartu su romų bendruomene ir informacijos rinkimą iš bendruomenės narių, vietinės

⁹⁸ EŽTT Didžiosios kolegijos 2012 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Aksu prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 4149/04 ir 41029/04. [žiūrėta 2018-12-20]. Prieiga internetu: <<https://www.legal-tools.org/doc/d4f13a/pdf/>>

43579/98 § 1450¹⁰². Ši byla susijusi su dviem romų tautybės vyrais, kurie buvo nušauti, kai bėgo nuo karo policijos pareigūnų, norėjusių sulaikyti juos dėl savavališko pasišalinimo. Incidento metu aukas nušovęs pareigūnas ant kaimyno suriko „*Jūs prakeikti čigonai*“. EŽTT Didžioji kolegija, nagrinėdama šia byla, pasisakė, kad valstybė privalo ištirti visus motyvus, susijusius su neapykanta.

Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartis 2014 m. spalio 14 d. byloje Nr. 2K-359/2014 ir 2017 m. spalio 3 d. byloje Nr. 2K-206-693/2017, vadovavosi EŽTT 2010 m. gruodžio 14 d. sprendimu Mižigarova prieš Slovakiją, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartį 2014 m. spalio 14 d. byloje Nr. 2K-359/2014, vadovavosi EŽTT 2005 m. liepos 6 d. sprendimu byloje Nachova ir kiti prieš Bulgariją.

EŽTT 2008 m. lapkričio 4 d. priėmė sprendimą byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 7259/01)¹⁰³. Pareiškėja kreipėsi dėl pažeistų Konvencijos 6, 10 ir 14 str. Teismas, priimdamas nagrinėti pareiškimą, atmetė skundą pagal Konvencijos 14 str. Vėliau Teismas, nagrinėdamas byla, pripažino, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 10 str. (saviraiškos laisvė), tačiau pripažino Konvencijos 6 str. (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) 1 d. pažeidimą. Pareiškėja, leidyklos „Metskaitliai“ savininkė, nuo 1995 m. leido kasmetinį „Lietuvio kalendorių“, kuriame buvo apibūdinamos įvairios Lietuvos datos ir įvykiai. 2000 m. „Lietuvos kalendoriuje“ išspausdintame žemėlapyje tam tikros Baltarusijos, Lenkijos ir Rusijos teritorijos buvo pažymėtos kaip „*laikiniai okupuotos etninės Lietuvos žemės*“. Be to, ekspertai padarė išvadą, kad šiame kalendoriuje yra antisemitinių ir antilenkiškų teiginių, ir jame deklaruojama lietuvių viršenybė kitų etninių grupių atžvilgiu. Lietuvos teismai pripažino pareiškėją pažeidus Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² str. „*Informavimo produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimas, laikymas arba platinimas*“ ir skyrė išpėjimą bei dar neparduoto „Lietuviško kalendoriaus“ tiražo ir priemonių šiam leidiniui pagaminti konfiskavimą. Vertindamas visas aplinkybes, EŽTT padarė išvadą, kad pareiškėjai taikyta administracinė nuobauda buvo proporcinga siekiamam teisėtam tikslui, ir kad nacionalinių teismų nurodytos priežastys, pagrindžiančios apribojimą, buvo pakankamos ir tinkamos, todėl nebuvo pažeistas Konvencijos 10 str. Nagrinėdamas skundą dėl Konvencijos 6 str. pažeidimo, teismas rėmėsi savo suformuota praktika ir padarė išvadą, kad klausimas dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą šioje byloje yra baudžiamojo pobūdžio ir turi būti nagrinėjimas suteikiant teisę apklausti liudytojus. Teismas konstatavo, kad dėl to, kad nebuvo patenkintas pareiškėjos prašymas apklausti ekspertus, kurie pateikė rašytines išvadas byloje, buvo pažeista konvencijos 6 str. 1 d.

¹⁰² 2005 m. liepos 6 d. sprendimas byloje Nachova ir kiti prieš Bulgariją (pareiškimų Nr. 43577/98 ir 43579/98). [žiūrėta 2018-12-22]. Prieiga internetu: <file:///C:/Users/Vilius/Downloads/001-81906.pdf> ir Europos Žmogaus Teisių teismo sprendimai. [žiūrėta 2018-12-22]. Prieiga internetu: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22display%22%3A%5B%5D%2C%22languageisocode%22%3A%5B%22RUS%22%2C%22appno%22%3A%5B%2243577%2F98%22%2C%2243579%2F98%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-185797%22%5D%7D>

¹⁰³ EŽTT 2008 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 7259/01). [žiūrėta 2018-12-22]. Prieiga internetu: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BALSYTE-LIDEIKIENE_2008_sprendimas.pdf>

EŽTT 2003 m. lapkričio 13 d. priėmė sprendimą byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 59745/00)¹⁰⁴. Teismas paskelbė nepriimtina peticiją, kurią pateikė Islamiškos sektos lyderis, nuteistas už žmonių kurstymą nusikaltimams religijos pagrindu ir neapykantai spaudoje publikuotais komentarais. Teismas manė, kad, atsižvelgiant į smurtinį pareiškėjo komentarų turinį ir pobūdį, jie prilygo neapykantą kurstančiai kalbai, pateisinančiai smurtą, ir todėl buvo nesuderinami su Konvencijos preambulėje įtvirtintomis esminėmis teisingumo ir taikos vertybėmis. Be to, aptariamame straipsnyje pareiškėjas paminėjo vardą vieno iš asmenų, apie kuriuos apibendrintai kalbėjo. Paminėtas asmuo buvo gan gerai žinomas rašytojas ir todėl lengvai identifikuojamas visuomenėje, tad po straipsnio publikavimo jam neabejotinai kilo reikšminga fizinio susidorojimo grėsmė. Atsižvelgdamas į tai, Teismas sprendė, kad pareiškėjui skirtos bausmės sunkumas (keturi metai ir du mėnesiai įkalinimo ir bauda) buvo pateisinami atsižvelgiant į jos atgrasomąją funkciją, reikalingą viešai vykdyti nusikaltimų prevenciją.

Kitoje byloje, esant kitokioms aplinkybėms, EŽTT 2003 m. gruodžio 4 d. priimdamas sprendimą byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 35071/97)¹⁰⁵ nustatė, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis, nuteisiant sektos lyderį už žmonių skatinimą neapykantai ir priešiškumui išskirtinumo religijos pagrindu dėl jo išsakytų teiginių televizijos programoje. Teismas, visų pirma, atkreipė dėmesį į tai, kad aptariamoje programoje buvo siekiama kvestionuoti teoriją, kad pareiškėjo turima Islamo koncepcija yra nesuderinama su demokratinėmis vertybėmis. Ši tema, kuri buvo plačiai aptarinėjama Turkijos žiniasklaidoje, buvo susijusi su viešuoju interesu. Tam tikri komentarai, dėl kurių pareiškėjas buvo nuteistas, demonstravo nesutaikomą požiūrį į to meto Turkijos institucijas ir gilų nepasitenkinimą jomis. Teismas manė, kad paprastas šariato teisės gynimo faktas, nekviečiant jos įtvirtinti jėga, negali būti laikomas „neapykantą kurstančia kalba“. Atsižvelgdamas į tos bylos kontekstą, Teismas sprendė, kad būtinybė taikyti aptariamus apribojimus nebuvo įtikinamai pagrįsta.

Nagrinėjant EŽTT priimtus sprendimus, reikia paminėti ir kreipimąsi į EŽTT, kur Teismo sprendimo dar nėra. Pareiškėjai Pijus Beizaras ir Mingirdas Levickis 2015 m. rugpjūčio 13 d. kreipėsi į EŽTT (pareiškimo Nr. 41288/15)¹⁰⁶ dėl galimai pažeistų jų teisių pagal Konvencijos 8 str. (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), 13 str. (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę) ir 14 str. (diskriminacijos uždraudimas). Pareiškėjai teigia, kad Lietuvos Respublikos prokuratūra ir nacionaliniai teismai nepradėjo ikiteisminio tyrimo dėl socialiniame tinkle „Facebook“ publikuotų prieš pareiškėjus nukreiptų homofobinių neapykantos komentarų, tokių kaip „žudyti“, „į dujų kameras abu“ ir pan., dėl įkeltos dviejų besibučiuojančių vaikinių nuotraukos. Tokiu būdu galimai buvo

¹⁰⁴ EŽTT 2003 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 59745/00) (pareiškimo Nr. 59745/00). [žiūrėta 2018-12-22]. Prieiga internetu: <[https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-23973%22]}>, <, <<http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/EZTT%20praktikos%20religijos%20tema%20apzvalga.pdf>>

¹⁰⁵ EŽTT 2003 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 59745/00) (pareiškimo Nr. 59745/00). [žiūrėta 2018-12-23]. Prieiga internetu <[https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61522%22]}>, <, <<http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/EZTT%20praktikos%20religijos%20tema%20apzvalga.pdf>>

¹⁰⁶ Pareiškėjai Pijus Beizaras ir Mingirdas Levickis 2015 m. rugpjūčio 13 d. kreipėsi į EŽTT (pareiškimo Nr. 41288/15). [žiūrėta 2018-12-23]. Prieiga internetu: <[29](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-175326%22]}></p></div><div data-bbox=)

pažeistos Konvencijos nuostatos dėl teisės į privataus gyvenimo gerbimą, teisės į efektyvias teises gynybos priemones ir teisės nebūti diskriminuojamiems dėl seksualinės orientacijos. 2017 m. birželio 16 d. EŽTT priėmė sprendimą pradėti bylos nagrinėjimo procedūrą.

Nagrinėjant EŽTT formuojamą praktiką, reikia paminėti tokius leidinius, kaip „Europos nediskriminavimo teisės vadovas“ (angl. „*Handbook on European non-discrimination law*“)¹⁰⁷ ir „Atskleisti neapykantos motyvai nusikaltimuose: atrinkti atvejai Europos Žmogaus Teisių teismo bylose“ (angl. „*Unmasking bias motives in crimes: selected cases of the European Court of Human Rights*“)¹⁰⁸. Pirmasis leidinys pasirodė 2010 m. ir jis buvo parengtas bendradarbiaujant dviem institucijoms: tai EŽTT ir Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūrai (FRA), vėliau 2018 m. buvo išleistas papildytas leidinys. Šiame leidinyje yra daug naudingos informacijos, kuri padėtų tinkamai kovoti su diskriminacija teisėsaugos pareigūnams, prokurorams, advokatams ir teisėjams. Kitas leidinys buvo parengtas Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros (FRA). Jame pateikiama EŽTT praktikos raida dėl neapykantos nusikaltimų, kuri yra svarbi siekiant tinkamai atskleisti galimus neapykantos nusikaltimus.

V. DIDAKTIKOS VAIDMUO IKITEISMINĖJE IR TEISMINĖJE PRAKTIKOJE

Neapykantos nusikaltimų baudžiamųjų bylų ir jose priimtų teismo sprendimų analizė parodė labai svarbų ikiteisminės ir teisminės praktikos ir didaktikos ryšį. Vertinant bylose surinktų duomenų visumą, daugelyje sprendimų buvo pabrėžiamas būtinumas įvertinti ir realios grėsmės faktą ir nustatyti nusikalstamų požymių visumą. Teismai, priimdami sprendimus šios kategorijos bylose, akcentuoja *ultima ratio* principą, t. y. baudžiamosios atsakomybės taikymą už padarytus nusikaltimus kaip kraštutinę priemonę. Todėl formuojant šios kategorijos nusikaltimų tyrimo ir teisminę praktiką, būtina aiškiai apibrėžti skiriamuosius baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už padarytą veiką kriterijus. Analizuotuose teismų sprendimuose atkreipiamas dėmesys į tai, jog tiek nusikalstamai veikai kvalifikuoti, tiek ir tolimesniame įrodinėjimo procese būtina nustatyti visų nusikalstamų požymių visumą; įvertinti asmens veiksmų skaičių ir intensyvumą; veiksmų trukmę; veiksmis sukeltą neigiamą aplinkinių reakciją. Todėl šie kriterijai turėtų būti svarbūs kvalifikuojant nusikaltimus, taip pat formuojant vienodesnę ikiteisminio tyrimo ir teisminę praktiką. Be to, būtinumas suprasti ir nustatyti ne pavienius nusikalstamus požymius, o šių požymių visumą, rodo poreikį sistemiskai formuoti ir stiprinti ikiteisminio tyrimo tyrėjų ir prokurorų žinias ir gebėjimus šių nusikaltimų kvalifikavimo ir tyrimo srityje – tyrimo praktikai formuoti yra būtinos permanentinės didaktinio pobūdžio priemonės.

¹⁰⁷ Europos nediskriminavimo teisės vadovas. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra ir Europos Žmogaus Teisių teismas Europos Taryba. 2018. [žiūrėta 2018-12-23]. Prieiga internetu:

<https://publications.europa.eu/publication/2018/handbook-european-law-non-discrimination>

¹⁰⁸ Atskleisti neapykantos motyvai nusikaltimuose: atrinkti atvejai Europos Žmogaus Teisių teismo bylose. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra. *Unmasking bias motives in crimes: selected cases of the European Court of Human Rights*. 2018. [žiūrėta 2018-12-23] Prieiga internetu: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/unmasking-bias-motives>

2009 m. gruodžio 23 d. patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų¹⁰⁹. Šių rekomendacijų nuostatos tapo labai svarbiu dokumentu formuojant šių nusikaltimų tyrimų praktiką. Esamų rekomendacijų apimtis yra nemaža. Tačiau per pastaruosius dešimt metų šios kategorijos bylų tyrime, tiek ir teisminėje praktikoje formavosi naujas požiūris į tyrimo duomenų rinkimą ir įrodymų vertinimą. Todėl atsižvelgiant į tyrimo ir teisminę praktiką, jau yra būtina peržiūrėti ir papildyti minėtų rekomendacijų nuostatas. Kita vertus, iki šiol nėra sukurta šių nusikaltimų tyrimo metodikos. Nei praktikai, nei mokslininkai Lietuvoje šio klausimo kol kas nesiėmė spręsti. Todėl galima teigti, jog stokojama vientiso matymo ir supratimo, kaip tiriami šio pobūdžio nusikaltimai nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki galutinio sprendimo priėmimo byloje, t. y. nėra vientisos nusikaltimų tyrimo metodikos¹¹⁰, kurioje būtų identifiкуotas šių nusikaltimų tyrimo algoritmas. Šiame algoritme būtų pristatoma ne tik šių nusikaltimų kriminalistinė charakteristika, įrodinėtinos aplinkybės, bet ir pagrindiniai pirminiai ir tolimesni tyrimo veiksmai ir tyrimo ypatumai, pavyzdžiui, kokie taikytini efektyviausi įvykio vietos apžiūros taktiniai būdai, kokie pėdsakai (daiktai) turi būti surandami ir kaip jie fiksuojami; kokios įrodinėtinos aplinkybės nukentėjusiųjų ir įtariamųjų asmenų apklausose (ką konkrečiai paklausti tiriant šiuos nusikaltimus, į ką atkreipti dėmesį), kokius klausimus formuluoti specialistams (ekspertams) skiriant užduotį (nutartį) atlikti tyrimus, kaip įvertinti turimą specialisto (eksperto) išvadą ir t.t.

Atsižvelgiant į atskirų nusikalstamų veikų rūšių tyrimo tipinių metodikų struktūrinius elementus, neapykantos nusikaltimų tyrimo metodiką (algoritną) galėtų sudaryti šios pagrindinės dalys:

- neapykantos nusikaltimų kriminalistinė charakteristika;
- įrodinėtinos aplinkybės neapykantos nusikaltimų tyrime;
- ikiteisminio tyrimo pradėjimo ypatumai ir tyrimo planavimas šios kategorijos bylose;
- tyrimo situacijos (*konkrečios aplinkybės, tarpusavyje sudarančios erdvę, kurioje veikia veika padaręs asmuo*);
- pirminių ir tolimesnių ikiteisminio tyrimo veiksmų ypatumai;
- specialių žinių panaudojimo ypatumai tiriant neapykantos nusikaltimus;
- bendradarbiavimo su kitomis teisėsaugos (*kriminalinės žvalgybos padaliniais, prokuratūra, kriminalistinių tyrimų įstaigomis*) ir kitomis įstaigomis (*Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba, Lietuvos žmogaus teisių centru, Lietuvos žydų (litvakų) bendruomene, Lygių galimybių plėtros centru, Žmogaus teisių stebėjimo institutu, Romų visuomenės centru ir kt.*) ypatumai.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr.12.14-40, kuriuo patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų.

¹¹⁰ Atskirų rūšių nusikalstamų veikų tyrimo metodika yra sudėtinė kriminalistikos dalis. Tokio pobūdžio tyrimo metodikos paprastai nėra tvirtinamos teisės aktais.

Teisės aktais patvirtintose rekomendacijose tokio pobūdžio didaktinės nuostatos paprastai tai nėra įtvirtinamos, o labiau detalizuojami ir akcentuojami svarbiausi, ryškiausi tam tikrų procesų ypatumai, taip pat ir paties proceso organizavimo bruožai (paprastai, jau žinančiam nusikaltimų tyrimo metodiką). Todėl tokia tyrimo metodika būtų labai svarbi didaktinė priemonė ne tik ikiteisminio tyrimo tyrėjui ir prokurorui, atliekantiems ikiteisminį tyrimą, bet ir teisės (policijos) studijų studentui, studijuojančiam kriminalistikos metodikos nuostatas¹¹¹, taigi ir šių nusikaltimų tyrimo ypatumus. Formuojant konceptualias šių nusikaltimų tyrimo nuostatas, paremtas jau sukurtomis tyrimo metodikomis ir patvirtintomis rekomendacijomis, klostytūsi nuoseklus ir sisteminis ikiteisminio tyrimo tyrėjo ir prokuroro požiūris į duomenų rinkimą ir įrodymų vertinimą, o ne fragmentiškas, vien tik iš rekomendacijų ar praktinių pavyzdžių formuojamas savaeigis gebėjimų formavimas.

Pabrėžtina ir tai, jog be jau paminėtų didaktinio pobūdžio priemonių – kriminalistinės tyrimo metodikos ir rekomendacijų – ikiteisminio tyrimo subjektų profesionalumo stiprinimui papildomą žymią vertę turėtų ir periodišką teismų sprendimų apibendrinimas ir teismų praktikos sklaida.

VI. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Atlikus tyrimą, teikiamos šios išvados:

1.1. Baudžiamoji politika yra tik vienas iš valstybės įrankių, turintis įtakos neapykantos reiškinių suvokimui ir jo valdymui. Kompleksinė socialinių, kultūrinių, ekonominių, edukacinių, teisinių ir kitų priemonių sintezė galėtų efektyviau sustabdyti neapykantos apraiškas ir taikyti įvairių rūšių prevencines priemones. Atlikta statistinių duomenų apie 2012–2018 m. užregistruotus neapykantos nusikaltimus analizė rodo žymų šių nusikaltimų mažėjimą, atitinkamai ir mažesnę perduotų į teismą bylų skaičių.

1.2. Atlikto tyrimo metu nustatyta, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtų sprendimų dėl neapykantos nusikaltimų nėra gausu, todėl ir teismų praktika nagrinėjant šio pobūdžio bylas dar tebesiformuoja. Apylinkių ir apygardų teismai, nagrinėdami bylas dėl neapykantos nusikaltimų, vadovaujasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimais, tačiau kai kuriomis panašiomis aplinkybėmis teismai ne visada vienodai įvertina surinktus duomenis ir skirtingai akcentuoja atskirus šių nusikaltimų sudėčiai būtinus objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius.

1.3. Baudžiamųjų bylų ir juose priimtų teismo sprendimų analizė parodė tam tikras problemines esmines šių nusikaltimų kvalifikavimo, tyrimo ir įrodinėjimo bei įrodymų vertinimo charakteristikas. Sprendžiant klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 170 str. klausimą, būtinas pavojingos veikos pobūdžio nustatymas identifikuojant, jog konkrečiais veiksmais sukeliama reali grėsmė įstatymo saugomoms vertybėms. Realios grėsmės nustatymo faktas reiškia, jog kiekvienu atveju būtina nustatyti konkretaus neigiamo komentaro turinį ir realios grėsmės pobūdį ir baudžiamąją

¹¹¹ Atskirų rūšių nusikalstamų veikų tyrimo ypatumai analizuojami kriminalistikos metodikoje. Plačiau žr. Kriminalistikos taktika ir metodika. Vadovėlis. Autorių kolektyvas. Mykolo Romerio universitetas, 2013.

atsakomybę pagal LR BK 170 str. taikyti kaip *ultima ratio* priemonę. Atskiri pavieniai nusikalstamos veikos požymiai negali būti pripažįstami kaip pakankami šiai nusikalstami veikai inkriminuoti.

1.4. Atlikto tyrimo metu nustatyta, jog sprendžiant klausimą dėl neapykantos nusikaltimų kvalifikavimo ir baudžiamosios atsakomybės taikymo, vyraujančios problemos yra įrodinėtinų aplinkybių nustatymas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija pabrėžiama, jog vertinant, ar konkretus veiksmas turi neapykantos nusikaltimo požymių ir ar padaryta veika atitinka įstatymo uždraustos veikos sudėtį, turi būti vertinama ne pavieniai nusikalstamos veikos požymiai, o tiek objektyviųjų, tiek subjektyviųjų požymių visuma, leidžianti pagrįsti visuminę nusikalstamos veikos sudėtį. Teismų praktikoje nustatant šių požymių visumą, teismai išskiria šiuos objektyviuosius požymius: pasisakymų pobūdį ir turinį, socialinio konteksto įtemptumą, veiksmų intensyvumą, situaciją, kurioje ir kaip buvo padaryti konkretūs veiksmai, aplinką, kurioje buvo atlikti veiksmai, ir aplinkos reakcijos pobūdį į atliktus veiksmus; subjektyviuosius požymius: tyčią ir jos kryptingumą, pasisakymų tikslus ir motyvus, nukreiptus prieš konkrečią socialinę grupę ar asmenį.

1.5. Vadovaujantis teismų praktika, nustatyta, jog įrodinėjimo procese svarbu įvertinti asmens veiksmų skaičių (pasikartojančius veiksmus): nuolatiniai, sisteminio pobūdžio, bepasikartojantys veiksmai, taip pat trunkantys ilgesnį laiką, kai sukeliama neigiama aplinkinių reakcija, vertinami kaip tyčiniai (padaryti tiesiogine tyčia) ir kaip pavojingesni. Įrodinėjimo procese reiškiant požiūrį, turi būti įvertinamas asmens supratimas reiškiant tokio pobūdžio mintis, įsitikinimus (nustatomas asmens psichinis suvokimas).

1.6. Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kiekvienu atveju svarbu vertinti specialisto išvadų turinį individualiai: apibendrinamojo pobūdžio teiginiai ir laisvas interpretavimas nesudaro galimybės tokios išvados vertinti kaip duomenų (įrodymų), pagrindžiančių asmens kaltę. Specialisto išvada turi būti konkreti, vertinant tą faktą ir veiksmus, dėl kurio pradėtas ikiteisminis tyrimas.

1.7. Teismų sprendimuose pabrėžiama, jog įrodinėjant subjektyvųjį požymį – asmens tyčią, turi būti įvertinamas asmens pasisakymų turinys, pobūdis ir šių pasisakymų tikslas, t. y. konkretūs, apibrėžti asmens ketinimai: būtent tai, ko asmuo siekė savo pasisakymais, pareiškimais. Neigiamos nuomonės ar pareiškimai, neturint apibrėžtų tikslų įžeisti, sumenkinti, pažeminti, negali būti vertinami kaip pavienis subjektyviosios pusės elementas.

1.8. Sprendžiant klausimą dėl kelių LR BK padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo, t. y. nustačius kelis nusikaltimus, numatytus BK 170 str. ir BK 284 str. arba BK 170 str., 284 str. ir 138 str. 2 d. 13 p., arba BK 145 str. ir 140 str., nusikaltimas kvalifikuojamas kaip šių nusikaltimų sutaptis (BK 170 str., 284 str. arba 170 str., 284 str. ir 138 str. 2 d. 13 p.; atitinkamai BK 145 str. ir 140 str.), jeigu minėtos nusikalstamos veikos buvo padarytos tuo pačiu metu ir tomis pačiomis aplinkybėmis pažeidžiant dvi ar daugiau įstatymo saugomų vertybių.

1.9. Esant kelių su neapykanta susijusių nusikaltimų sutapčiais, taip pat ir kvalifikuojant atskirai nusikalstamas veikas pagal LR BK 170 str., teismų praktikoje papildomai nėra pripažįstama sunkinanti aplinkybė, numatyta LR BK 60 str. 1 d. 12 p. (*veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės,*

tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų), nes ši aplinkybė yra numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis.

1.10. Tyrimo metu įvertinus teismų sprendimų priimant baudžiamąjį įsakymą turinį, apibendrintai teigiama, jog taikant šią supaprastinto proceso formą, įrodymų vertinimas yra paprastesnis: nėra detalčiai vertinama objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių (veikos sistemiškumas, tendenciškumas, veiksnių kryptingumas, atliktų veiksnių trukmė ir pan.) visuma, kuri vertinama nagrinėjant teisme bylą iš esmės.

1.11. Atlikta baudžiamųjų bylų ir teismo praktikos analizė parodė, jog aplinkybių, susijusių su įvairiomis neapykantos formomis, įrodinėjimas yra pakankamai sudėtingas, neretai stokojama visapusiškesnio, gilesnio visų aplinkybių viseto nustatymo. Teismų sprendimuose pažymima, jog, renkant duomenis apie tokio pobūdžio nusikaltimus, būtina surinkti kuo daugiau duomenų apie padarytą tokio pobūdžio nusikaltimą, taip pat vertinti visų surinktų duomenų visumą, o ne atskirus duomenis ar atskirus aplinkybių fragmentus. Tačiau Lietuvoje šiuo metu nėra šių nusikaltimų tyrimo metodikos, kuri palengvintų šių nusikaltimų tyrimą ir leistų atkreipti dėmesį, kaip rinkti šių duomenų visumą.

1.12. Atlikto tyrimo metu nustatyta, jog Lietuvos Respublikos teismai remiasi EŽTT nagrinėtomis bylomis ir jų sprendimų teisiniais argumentais, juos cituoja argumentuodami ir priimdami savo sprendimus, tačiau atskirais atvejais kyla klausimas dėl nacionalinių teismų vienodo EŽTT sprendimų argumentų vertinimo. Pavyzdžiui, EŽTT sprendimuose nurodoma, kad neapykantos kurstymas nebūtinai reikalauja raginimo daryti tam tikrą smurtinę ar kitokią nusikalstamą veiką, pakanka kėsintis į asmenis, padaryto įžeidžiant, išjuokiant ar šmeižiant tam tikras gyventojų dalis ir grupes, tačiau Lietuvos teismų praktikoje pastebimas reikalavimas, jog asmenys būtų realiai sukurstyti ar palenkinti atlikti nusikalstamą veiką.

1.13. Nacionaliniai teismai, nagrinėdami bylas ir priimdami sprendimus, vadovaujasi EŽTT praktika dėl saviraiškos laisvės ribojimo, atsižvelgdami į tai, ar ją įgyvendinant buvo kurstomas ar pateisinamas smurtas, neapykanta ar netolerancija. Vertindamas, ar konkrečiu atveju saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribojimas konkrečiame kontekste buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, EŽTT pažymi, jog sprendimą dėl saviraiškos laisvės ribojimo paprastai lemia įvairių veiksnių sąveika, o ne izoliuotai vertinamas vienas iš jų. Taigi, Konvencijos 10 str. (saviraiškos laisvė) reikalavimų vertinimas aptariamose kategorijose bylose yra labai susijęs su konkrečios bylos kontekstu, kuris nacionalinių teismų sprendimuose vertinamas nevienareikšmiškai – priklausomai nuo bylos aplinkybių individualiai ir kaip turintis sąsają su kitais objektyviais ir subjektyviais požymiais.

1.14. EŽTT bylų susijusių su neapykanta praktika rodo, kad jeigu nusikaltimo metu yra aplinkybių, susijusių su galimu neapykantos motyvu, tai tokios aplinkybės privalo būti visapusiškai iširtos.

1.15. Atlikto tyrimo metu nustatyta, jog iki šiol nėra sukurta neapykantos nusikaltimų tyrimo metodikos (tyrimo algoritmo), kurioje būtų išsamiai ir aiškiai aprašyti tokių nusikaltimų tyrimo ypatumai. Teisės aktais patvirtintose rekomendacijose tokio pobūdžio didaktinės nuostatos paprastai nėra įtvirtinamos, o Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymu

Nr.12.14-40 patvirtintose Metodinėse rekomendacijose šių nusikaltimų tyrimo ypatumai yra atspindėti tik iš dalies.

2. Atlikus tyrimą, teikiami šie pasiūlymai teisinio reguliavimo, teisės taikymo ir didaktikos srityse:

2.1. Tiriant neapykantos nusikaltimus ir priimant sprendimus tokio pobūdžio bylose, taip pat nagrinėjant neapykantos nusikaltimų bylas teismuose, siūlytina vadovautis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais dėl neapykantos nusikaltimų, taip pat Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos 2014 m. išleistu leidiniu „Baudžiamasis persekiojimas neapykantos nusikaltimų: praktinis vadovas“ (angl. „*Prosecuting Hate Crimes: a Practical Guide*“)¹¹².

2.2. Siūlytina parengti kriminalistinę neapykantos nusikaltimų tyrimo metodiką ar algoritmą, kuriame būtų aiškiai, išsamiai ir sistemiškai aprašyti pagrindiniai tokių nusikaltimų tyrimo ypatumai. Atsižvelgiant į atskirų nusikalstamų veikų rūšių tyrimo tipinių metodikų struktūrinius elementus, neapykantos nusikaltimų tyrimo metodiką (algoritmą) galėtų sudaryti šios pagrindinės dalys:

- neapykantos nusikaltimų kriminalistinė charakteristika;
- įrodinėtinos aplinkybės neapykantos nusikaltimų tyrime;
- ikiteisminio tyrimo pradėjimo ypatumai ir tyrimo planavimas šios kategorijos bylose;
- tyrimo situacijos (konkrečios aplinkybės, tarpusavyje sudarančios erdvę, kurioje veikia veika padaręs asmuo);
- pirminių ir tolimesnių ikiteisminio tyrimo veiksmų ypatumai;
- specialių žinių panaudojimo ypatumai tiriant neapykantos nusikaltimus;
- bendradarbiavimo su kitomis teisėsaugos (*kriminalinės žvalgybos padaliniais, prokuratūra, kriminalistinių tyrimų įstaigomis*) ir kitomis įstaigomis bei organizacijomis (*Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Žurnalistų etikos inspektoriatu, Lietuvos žmogaus teisių centru, Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, Lygių galimybių plėtros centru, Žmogaus teisių stebėjimo institutu, Romų visuomenės centru ir kt.*) ypatumai.

2.3. Taip pat šioje srityje svarbu periodiškai (pagal poreikį) atlikti teisminės praktikos apžvalgas ir sklaidą. Tai galėtų būti atliekama organizuojant teisėjų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendrus mokymus.

2.4. Siūlytina šioje srityje stiprinti švietimo dimensiją: mokyklose ir bendruomenėse organizuoti įvairius pažintinius–šviečiamuosius renginius, debatus, kurių metu visuomenė būtų supažindinama su baudžiamosios politikos principais šioje srityje, būtų mokomasi ugdyti atsparumą įvairovei bei stiprinama tolerancija skirtingoms kultūroms ir požiūriams.

2.5. Atsižvelgiant į atliktą 2012–2018 metų teismų praktikos šios kategorijos baudžiamosiose bylose analizę, siūlytina atitinkamai pakeisti ir papildyti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr.12.14-40 patvirtintas Metodines rekomendacijas dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio

¹¹² Prosecuting Hate Crimes: a Practical Guide. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). 2014. [žiūrėta 2018-12-23]. Prieiga internetu: <<https://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>>

pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų
(konkretūs pasiūlymai pateikti ataskaitos 2 priede) .

IŠNAGRINĖTŲ BYLŲ SĄRAŠAS

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2010 m. kovo 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-91/2010.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-677/2012.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2014 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-359/2014.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2016 m. kovo 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-86-648/2016.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2017 m. spalio 3 d. byloje Nr. 2K-206-693/2017.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2018 m. kovo 13 d. nutartis byloje Nr. 2K-91-976/2018.
7. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis 2018 m. rugsėjo 3 d. nutartis byloje Nr. 1A-288-202/2018).
8. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. gruodžio 1 d. nutartis byloje Nr. 1A-845-366/2011.
9. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Nr. 1A-755-195/2013.
10. Šiaulių apygardos teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis byloje Nr. 1A-467-135/2015.
11. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis byloje Nr. 1S-157-628/2015.
12. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015.
13. Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis byloje Nr. 1A-209-361/2016.
14. Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis byloje Nr. 1A-276-337/2016.
15. Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje Nr. 1S-386-491/2016.
16. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis byloje Nr. 1A-33-491/2017.
17. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis byloje Nr. 1S-94-1020/2017.
18. Klaipėdos miesto apygardos teismo 2017 m. liepos 7 d. nutartis byloje Nr. 1A-151-360/2017.
19. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis byloje Nr. 1-11-361/2018.
20. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. vasario 26 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-1019-827/2015.
21. Mažeikių rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 8d. nuosprendis byloje Nr. 1-110-721/2015.
22. Kauno apylinkės teismo 2015 m. spalio 13 d. nuosprendis byloje Nr. 1-1994-246/2015.
23. Ignalinos rajono apylinkės teismo 2015 m. gruodžio 10 d. nutartis byloje Nr. M1-119-664/2015.
24. Kauno apylinkės teismo 2015 m. gruodžio 17 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-2849-667/2015.
25. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. balandžio 25 d. nuosprendis byloje Nr. 1-349-978/2016.
26. Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1-155-334/2016.
27. Anykščių rajono apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Nr. 1-3-266/2016.
28. Kauno apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-384-240/2016.
29. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 28 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-2957-1017/2016.
30. Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-594/2017.
31. Kauno apylinkės teismo 2017 m. balandžio 4 d. nuosprendis byloje Nr. 1-122-408/2017.
32. Kaišiadorių apylinkės teismo 2017 m. gruodžio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1-231-840/2017.
33. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. 1-188-270/2018.
34. Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 3 d. nuosprendis byloje Nr. 1-412-224/2018.
35. Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. liepos 4 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. N1-873-537/2018.
36. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2005 m. liepos 6 d. sprendimas byloje Nachova ir kiti prieš Bulgariją, pareiškimų Nr. 43577/98 ir 43579/98.
37. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 7259/01.

38. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Mižigarova prieš Slovakiją, pareiškimo Nr. 74832/01.
 39. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. vasario 9 d. sprendimas byloje Vejdeland ir kiti prieš Švediją, pareiškimo Nr. 1813/07.
 40. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2012 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Aksu prieš Turkiją, pareiškimų Nr. 4149/04 ir 41029/04.
 41. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimas byloje Perincek prieš Šveicariją, pareiškimo Nr. 275/08.
 42. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje Gündüz prieš Turkiją, pareiškimo Nr. 59745/00.
 43. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 4 d. sprendimas byloje Gündüz prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 35071/97).
-

PASIŪLYMAI DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS GENERALINIO PROKURORO 2009 M. GRUODŽIO 23 D. ĮSAKYMU NR. 12.14-40 PATVIRTINTŲ METODINIŲ REKOMENDACIJŲ DĖL NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ, PADARYTŲ RASINIAIS, NACIONALISTINIAIS, KSENOFOBINIAIS, HOMOFOBINIAIS AR KITAIŠ DISKRIMINACINIO POBŪDŽIO MOTYVAIS, IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO, VADOVAVIMO JAM IR ATLIKIMO YPATUMŲ

1. Papildyti Rekomendacijų 13 punktą ir jį išdėstyti taip:

„13. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (19 str.) reglamentuoja visuomenės informavimo priemonėse neskelbtiną informaciją. Pagal šio įstatymo nuostatas, be kitos draudžiamos skelbti informacijos, visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje kurstoma neapykanta, tyčiojimasi, niekinama, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, negalios, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar religijos pagrindu. Pagal šio įstatymo 2 straipsnio 87 punkte esantį reglamentavimą, visuomenės informavimo priemonėmis laikoma – laikraštis, žurnalas, biuletenis ar kitas leidinys, knyga, televizijos programa, radijo programa, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija, informacinės visuomenės informavimo priemonė ir kita priemonė, kuria viešai skleidžiama informacija. Atsižvelgiant į šią sąvoką, visuomenės informavimo priemonei priskirtini ir interneto ar kitas elektroninių ryšių technologijas viešajai informacijai skleisti naudojantys juridinių ir fizinių asmenų sukurti ar jų administruojami tokios informacijos sklaidos šaltiniai.“

2. Papildyti Rekomendacijų 14 punktą ir jį išdėstyti taip:

„14. Vadovaujantis doktrininu ir praktiniu aiškinimu, visos nusikalstamos veikos, padarytos prieš asmenis, visuomenę, turtinę nuosavybę, jeigu jos motyvuotos teisės pažeidėjo (kaltininko) išankstinių, prietarais ar stereotipais grįstų neigiamų nuostatų dėl tam tikro individo ar žmonių grupės dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, bendraja prasme priskiriamos specifinei kriminalinių nusikalstamų veikų kategorijai - *neapykantos nusikaltimams*.“

3. Papildyti Rekomendacijų 25 punktą ir jį išdėstyti taip:

„25. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme (Žin., 2008-07-05, Nr. 76-2998) diskriminacija apibrėžiama kaip tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, **amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos** pagrindu (2 str. 1 d.). Ten pat (įstatymo 2 str. 9 d.) pateikiama ir *tiesioginės diskriminacijos* sąvoka – elgesys su asmeniu, kai lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, **amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos** pagrindu jam taikomos mažiau palankios sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui. Ten pat nurodytos išimtys, kuomet atskiri įstatymais nustatyti ribojimai, draudimai ar kiti atvejai nėra

laikomi tiesiogine diskriminacija. Nurodymas diskriminuoti asmenį lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, **amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos** pagrindu laikomas diskriminacija, apibrėžta šio įstatymo 2 straipsnio 5 ir 9 dalyse.“

4. Papildyti Rekomendacijų 35 punktą ir jį išdėstyti taip:

„35. Vertinant ikiteisminio tyrimo įstaigoje ar prokuratūroje gautą informaciją apie šiose rekomendacijose nurodyta motyvacija padarytas nusikalstamas veikas, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų (toliau -ANK) kodekso 524 str. numatyta administracinė atsakomybė už nacistinių ar komunistinių simbolių platinimą ar demonstravimą. Atribojant šį administracinį nusižengimą nuo baudžiamajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų, padaromų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais, religiniais, taip pat kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais ir panaudojant nacistinius ar komunistinius simbolius, prieš priimant procesinį sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, atsisakymo jį pradėti ar pradėto nutraukimo, visų pirma būtina įvertinti faktinius duomenis apie minėtų įstatymu uždraustų simbolių platinimo, demonstravimo ar kitokio naudojimo motyvaciją ir tikslą. Todėl sprendžiant klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės, būtinas pavojingos veikos pobūdžio nustatymas identifikuojant, jog konkrečiais veiksmais sukeliama reali grėsmė įstatymo saugomoms vertybėms. Realios grėsmės nustatymo faktas reiškia, jog kiekvienu atveju būtina nustatyti konkretaus neigiamo komentaro turinį ir realios grėsmės pobūdį ir baudžiamąją atsakomybę taikyti kaip *ultima ratio* priemonę. Be to, vertinant, ar konkretus veiksmas turi neapykantos nusikaltimo požymių, ir ar padaryta veika atitinka įstatymo uždraustos veikos sudėtį, turi būti vertinama ne atskiri nusikalstamos veikos požymiai, o objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma“. Kaip objektyvieji požymiai turėtų būti įvertinami pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, veiksmų intensyvumas, situacija, kurioje ir kaip padaryti veiksmai, taip pat aplinka, kurioje buvo atlikti veiksmai, ir jos pobūdis, taip pat reakcijos pobūdis į veiksmus). Kaip subjektyviųjų požymių visuma vertintina tyčia ir jos kryptingumas, pasisakymų tikslai ir motyvai, nukreipti prieš konkrečią socialinę grupę ar asmenį.“

5. Papildyti Rekomendacijų 41 punktą ir jį išdėstyti taip:

„41. Šiose rekomendacijose aptariamoms kategorijoms nusikalstamos veikos gali būti padaromos skirtingais veiksmais, skirtingose vietose, skirtingais būdais, tačiau visoms joms būdingas vienas bendras esminis subjektyvinės pusės požymis – tikslinga, kryptinga ir specifinė rasistinio, homofobinio, diskriminacinio (šių sąvokų bendraja, išplėstine prasme) pobūdžio veikos motyvacija. Įrodinėjant subjektyvųjų požymių – asmens tyčią, taip pat svarbu įvertinti asmens pasisakymų turinį, pobūdį ir šių pasisakymų tikslą, t. y. konkrečius, apibrėžtus asmens ketinimus: t. y. ko asmuo siekė savo pasisakymais, pareiškimais. Neigiamos nuomonės ar pareiškimai, neturint apibrėžtų tikslų įžeisti, sumenkinti, pažeminti, negali būti vertinami kaip pavienis subjektyviosios pusės elementas.“

6. Papildyti Rekomendacijų 55 punktą ir jį išdėstyti taip:

„55. Svarbus Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau EŽTT) Didžiosios kolegijos 2012 m. kovo 15 d. sprendimas byloje Aksu prieš Turkiją (pareiškimo Nr. 4149/04 ir 41029/04. Turkijos teismai nustatinėjo pusiausvyrą tarp pareiškėjo, kaip romų bendruomenės nario, teisės į privataus

gyvenimo gerbimą ir visuomenės intereso, saugant saviraiškos laisvę (pagal Konvencijos 10 straipsnį). Buvo vertinama autoriaus laisvę atlikti konkrečios etninės grupės mokslinius tyrimus ir publikuoti padarytas išvadas. Vertindama knygos turinį, Didžioji Kolegija sutiko su nacionalinių teismų pateiktomis išvadomis, kad *knyga, kurioje buvo remiamasi moksliniais tyrimais, nebuvo žeminanti romų bendruomenę. Knyga, parašyta akademiko, kurio tyrimai ir leidiniai gali būti suvaržomi tik atlikus kruopštų vertinimą, turi būti vertinama bendrai, neišimant pastraipų iš konteksto.* Autorius nepateikė jokių bendrų neigiamų pastabų apie visą romų bendruomenę, tik išskyrė tam tikrą šios bendruomenės narių sąsają su neteisėta veikla. Taip pat Teismas atkreipė dėmesį, kad skirtinguose knygos skyriuose autorius pažymi, kad jo tikslas yra supažindinti visuomenę su romų tautybės asmenimis ir išsklaidyti visuomenėje vyraujančius neigiamus mitus apie šią etninę grupę. Be to, autorius yra paaiškinęs, kokiais metodais jis naudojosi atlikdamas tyrimą – atlikti tyrimai apėmė gyvenimą kartu su romų bendruomene ir informacijos rinkimą iš bendruomenės narių, vietinės valdžios ir policijos.“

7. Papildyti Rekomendacijų 60 punktą ir jį išdėstyti taip:

„60. Vertinant galimai rasinę, nacionalinę, religinę, homofobinę ar kitą diskriminacinio pobūdžio neapykantą kurstančią medžiagą, būtina atsižvelgti į tai, kad ne visais atvejais ir ne visa tokio pobūdžio medžiaga atvirai išreiškia išvardintas idėjas. Neretai ji būna pateikta taip, kad panašios autoriaus mintys įvairių gudrybių dėka įteigiamos palengva, sistemingai ar per kelis kartus. Atribojant baudžiamąją ir administracinę atsakomybę, svarbu įvertinti asmens veiksmų skaičių (pasikartojančių veiksmų pobūdį: nuolatiniai, sisteminio pobūdžio, besikartojantys veiksmai, taip pat trunkantys ilgesnį laiką, kai sukeliama neigiama aplinkinių reakcija, vertinami kaip tyčiniai (padaryti tiesiogine tyčia) ir kaip pavojingesni. Galiausiai, informacija, gebanti sukelti priešišumą vienu ar kitu etniniu, rasiniu, religiniu ar kitų žmonių grupių atžvilgiu, įžeisti arba pažeminti jų tautinį ar kitokį orumą, slypi tarp eilučių, bet tekstą skaitančiajam ar jo klausančiajam ji yra suprantama. Paprastai publikuojantysis, publikuotasis autorius ar kalbėtojas (kitoks kalbinio teksto perteikėjas) šiuo atveju turi tikslą ne tik sukelti tautinę, rasinę, religinę nesantaiką, prisidengdamas Konstitucijos jam suteikta žodžio laisve ir informacijos raiškos bei sklaidos teise, bet ir išvengti atsakomybės.“

8. Papildyti Rekomendacijų 63 punktą šia nuostata:

„Taip pat kiekvienu atveju svarbu vertinti specialisto išvadų turinį individualiai: apibendrinamojo pobūdžio teiginiai ir laisvas interpretavimas nesudaro galimybės tokios išvados vertinti kaip duomenų (įrodymų), pagrindžiančių asmens kaltę. Specialisto išvada turi būti konkreti, vertinant tą faktą ir asmens veiksmus, dėl kurio veiksmų atliekamas ikiteisminis tyrimas.“

9. Papildyti Rekomendacijas šiais atskirais punktais:

„Bendraudant su nukentėjusiuoju svarbu užtikrinti Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2012/29/ES reikalavimus, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR [2012 m. spalio 25 d.]“

„Atliekant ikiteisminius tyrimus dėl neapykantos nusikalstamų veikų rekomenduojama vadovautis Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) 2014m. išleistu leidiniu

„Baudžiamasis persekiojimas neapykantos nusikaltimų: praktinis vadovas“ (angl. „Prosecuting Hate Crimes: a Practical Guide“) (<https://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>).“
